

Ινστιτούτο Έρευνας
Ρυθμιστικών Πολιτικών

Διαδρομές με λευκό μπαστούνι: Από τη θεωρία στην πράξη μέσα από τις αφηγήσεις των ανθρώπων με οπτική αναπηρία

Αλεξάνδρα Μπουκουβάλα

ΜΑ Δημιουργική Γραφή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
ΒΑ Δημόσια Διοίκηση, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Φωτεινή Βήττου

Υπ. Διδάκτωρ Τμ. Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου
Στέλεχος Α.Α. Επιθεώρησης Εργασίας

 <https://orcid.org/0000-0001-5367-5042>

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει την κοινωνική πραγματικότητα της οπτικής αναπηρίας στην Ελλάδα και την Κύπρο, εστιάζοντας στο χάσμα που χωρίζει το εκτεταμένο νομοθετικό πλαίσιο από την καθημερινή εμπειρία των πολιτών. Υιοθετώντας το Κοινωνικό Μοντέλο της Αναπηρίας και αξιοποιώντας τη μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας, η μελέτη βασίζεται σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις με τέσσερα άτομα με οπτική αναπηρία, επιλεγμένα με κριτήρια γεωγραφικής και διοικητικής ποικιλομορφίας (Ηπειρος, Ρόδος, Κύπρος).

Τα ευρήματα της έρευνας αναδεικνύουν τέσσερις κεντρικούς πυλώνες αποκλεισμού: α) τις ανεπαρκείς και συχνά επικίνδυνες φυσικές υποδομές, β) τις σοβαρές γεωγραφικές ανισότητες στην πρόσβαση εκπαιδευτικών δομών και υπηρεσιών κινητικότητας, γ) τη γραφειοκρατική αγκύλωση και την έλλειψη κατάρτισης των θεσμικών οργάνων, και δ) τις βαθιά ριζωμένες κοινωνικές προκαταλήψεις που κυμαίνονται από τον οίκτο έως τον στιγματισμό. Η συγκριτική ανάλυση καταδεικνύει ότι, παρά την ύπαρξη εθνικών στρατηγικών και στις δύο χώρες, η έλλειψη μηχανισμών εφαρμογής και ελέγχου μετατρέπει τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα σε «κενό γράμμα». Η εργασία καταλήγει σε στοχευμένες προτάσεις πολιτικής για την ενίσχυση της προσβασιμότητας, τη θεσμική αναδιοργάνωση και την προώθηση της κοινωνικής ορατότητας των ατόμων με οπτική αναπηρία.

Λέξεις-Κλειδιά: Οπτική αναπηρία, Κοινωνικό Μοντέλο, Προσβασιμότητα, Κοινωνικός αποκλεισμός, Ελλάδα, Κύπρος, Ποιοτική έρευνα, Δημόσιες πολιτικές

Abstract

This paper examines the social reality of visual impairment in Greece and Cyprus, focusing on the gap between the extensive legislative framework and the daily experience of citizens. Adopting the Social Model of Disability and utilizing qualitative research methodology, the study relies on semi-structured interviews with four individuals with visual impairments, selected based on criteria of geographic and administrative diversity (Epirus, Rhodes, Cyprus).

The research findings highlight four central pillars of exclusion: a) inadequate and often dangerous physical infrastructure, b) severe geographic inequalities regarding access to educational structures and mobility services, c) bureaucratic rigidity and lack of training among institutional bodies, and d) deeply rooted social prejudices ranging from pity to stigmatization. The comparative analysis demonstrates that, despite the existence of national strategies in both countries, the lack of implementation and monitoring mechanisms renders constitutionally guaranteed rights a "dead letter". The paper concludes with targeted policy recommendations for strengthening accessibility, institutional reorganization, and promoting the social visibility of persons with visual impairments.

Keywords: Visual impairment, Social Model of Disability, Accessibility, Social exclusion, Greece, Cyprus, Qualitative research, Public policies

1. Εισαγωγή

Η οπτική αναπηρία αποτελεί μία από τις πιο συχνές μορφές αναπηρίας παγκοσμίως και επηρεάζει σημαντικά την καθημερινή ζωή των ατόμων που τη βιώνουν. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (WHO, 2023), η οπτική αναπηρία περιλαμβάνει τόσο τη μερική όσο και την πλήρη απώλεια όρασης. Ειδικότερα, ως οπτική αναπηρία ορίζεται η κατάσταση κατά την οποία η οπτική οξύτητα στο καλύτερο μάτι με διόρθωση είναι μικρότερη από 6/18 ή το οπτικό πεδίο είναι μικρότερο από 10 μοίρες (WHO, 2023). Ο όρος «τυφλότητα» αναφέρεται στην πλήρη ή σχεδόν πλήρη απώλεια όρασης, με οπτική οξύτητα μικρότερη από 3/60 στο καλύτερο μάτι με διόρθωση (Bourne et al., 2021).

Τα παγκόσμια στατιστικά στοιχεία αποκαλύπτουν τη σοβαρότητα του προβλήματος. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη, τουλάχιστον 1,1 δισεκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως ζουν με κάποιου βαθμού οπτική αναπηρία, εκ των οποίων περίπου 43 εκατομμύρια αντιμετωπίζουν πλήρη τυφλότητα (Bourne et al., 2021). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκτιμάται ότι περίπου 30 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν κάποιο βαθμό οπτικής αναπηρίας, με σημαντικές επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής τους και την κοινωνική τους συμμετοχή ([European Blind Union](#), 2025).

Στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν δημοσιευμένα, πρόσφατα, μετρήσιμα στοιχεία- η τελευταία καταγραφή έγινε από την ΕΛΣΤΑΤ το 2002, οπότε τα άτομα που δήλωναν προβλήματα όρασης ανέρχονταν σε περίπου 75.000 (4,5% του πληθυσμού). Στην Κύπρο, σύμφωνα με την Παγκύπρια Οργάνωση Τυφλών, εκτιμάται ότι περίπου 2.500-3.000 άτομα ζουν με σοβαρή οπτική αναπηρία ([Παγκύπρια Οργάνωση Τυφλών](#), 2022).

Η οπτική αναπηρία - εκτός από ιατρική κατάσταση - αποτελεί κοινωνικό ζήτημα με σημαντικές προεκτάσεις στην απασχόληση, την εκπαίδευση και την κοινωνική ένταξη των ατόμων (Shakespeare, 2018). Η έλλειψη προσβασιμότητας στο δομημένο περιβάλλον, στις υπηρεσίες και στην πληροφόρηση συχνά μετατρέπει μια λειτουργική διαφορά σε κοινωνικό αποκλεισμό (Barnes και Mercer, 2005). Αυτή η διαπίστωση αναδεικνύει τη σημασία της υιοθέτησης ενός κοινωνικού μοντέλου προσέγγισης της αναπηρίας, το οποίο τονίζει τους περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς φραγμούς παρά τις ατομικές αδυναμίες (Oliver, 2013).

Η παρούσα ανάλυση, αντλώντας πρωτογενή δεδομένα από βιωματικές συνεντεύξεις τεσσάρων ανθρώπων με οπτική αναπηρία σε Ελλάδα και Κύπρο, τους οποίους ευχαριστούμε θερμά για τη συμμετοχή τους, επιχειρεί να αναδείξει το βαθύ χάσμα που εξακολουθεί να χωρίζει τη θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων από την καθημερινή εμπειρία του κοινωνικού αποκλεισμού και της διοικητικής ανεπάρκειας. Μέσα από τις προσωπικές αφηγήσεις των συμμετεχόντων, καθίσταται σαφές πως η απουσία συνεκτικών και εφαρμόσιμων δημόσιων πολιτικών —όπως η δραματική έλλειψη εκπαιδευτών κινητικότητας στην ελληνική περιφέρεια και η ελλιπής κατάρτιση των κρατικών λειτουργών— συνιστά έναν καθοριστικό παράγοντα που τροφοδοτεί αναχρονιστικά στερεότυπα οίκτου και οδηγεί στην περιθωριοποίηση των πολιτών, ειδικά στις κλειστές τοπικές κοινωνίες.

Το πρόβλημα δεν εντοπίζεται στη θεσμική απουσία κανόνων, αλλά στην επιχειρησιακή αδυναμία της πολιτείας να τους επιβάλλει, μετατρέποντας, τελικά, την προσβασιμότητα και την αξιοπρέπεια από αδιαπραγμάτευτα συνταγματικά δικαιώματα σε αντικείμενο ανοχής στην παραβατικότητα και προαίρεσης της εκάστοτε δημόσιας υπηρεσίας και των υπαλλήλων της.

2. Εννοιολογικό και ρυθμιστικό πλαίσιο

2.1 Βασικές έννοιες

Η έννοια της προσβασιμότητας έχει εξελιχθεί ριζικά τις τελευταίες δεκαετίες. Από μια στενή τεχνική αντίληψη που αφορούσε αποκλειστικά τις κτιριακές υποδομές (π.χ. ράμπες), έχει μετασχηματιστεί σε μια ολιστική προσέγγιση που διατρέχει κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής. Σύμφωνα με τους Imrie και Hall (2001), η ουσιαστική προσβασιμότητα δεν αφορά μόνο το δομημένο περιβάλλον, αλλά την ισότιμη πρόσβαση στις υπηρεσίες, την πληροφορία και τις ευκαιρίες κοινωνικής συμμετοχής.

Κεντρικός άξονας της ανάλυσής μας αποτελεί το «Κοινωνικό Μοντέλο της Αναπηρίας» (Social Model of Disability), το οποίο υποστηρίζει ότι η αναπηρία κατασκευάζεται από τα εμπόδια που θέτει η ίδια η κοινωνία, δεν αποτελεί, δηλαδή, αμιγώς ιατρικό ζήτημα (Oliver, 2013). Για παράδειγμα, ένα άτομο με οπτική αναπηρία δεν αποκλείεται επειδή δεν βλέπει, αλλά επειδή η πολιτεία δεν παρέχει ηχητικά φανάρια, ψηφιακή προσβασιμότητα και εκπαίδευση κινητικότητας (Barnes & Mercer, 2010).

Ειδικότερα για την οπτική αναπηρία, η προσβασιμότητα είναι δισδιάστατη:

- Φυσική Κινητικότητα: Απαιτεί όχι μόνο ατομικές δεξιότητες (χρήση λευκού μαστουνιού), αλλά και ένα προβλέψιμο αστικό περιβάλλον με οδηγούς όδευσης και ελεύθερα πεζοδρόμια, κάτι που συχνά απουσιάζει στην ελληνική πραγματικότητα (Golledge, 1993; Brabyn & Dulisse, 2003).
- Ψηφιακή Προσβασιμότητα: Στην εποχή της ψηφιακής διακυβέρνησης, η τήρηση προτύπων όπως τα WCAG (Web Content Accessibility Guidelines) είναι ζήτημα δημοκρατίας. Χωρίς αυτά, οι τεχνολογίες υποβοήθησης (screen readers) αχρηστεύονται, αποκλείοντας τους πολίτες από κρίσιμες υπηρεσίες (Lazar et al., 2015).

Η προσβασιμότητα από μόνη της δεν αρκεί για τη συμπερίληψη. Η κοινωνική ένταξη είναι η διάσταση που αφορά το δικαίωμα του «ανήκειν», της συμμετοχής στην κοινωνική, εκπαιδευτική και επαγγελματική ζωή. Έρευνες, για παράδειγμα, δείχνουν ότι παρά το υψηλό

μορφωτικό επίπεδο πολλών ατόμων με οπτική αναπηρία, τα ποσοστά ανεργίας παραμένουν υψηλά λόγω προκαταλήψεων των εργοδοτών (RNIB, 2017). Παράλληλα, η υπερπροστασία από το οικογενειακό περιβάλλον –συχνό φαινόμενο στις κλειστές κοινωνίες της περιφέρειας– μπορεί να οδηγήσει ακούσια σε κοινωνική απομόνωση και περιορισμένη αυτονομία (Jessup et al., 2017).

2.2 Συνοπτικό θεσμικό πλαίσιο και εθνικές στρατηγικές

Το νομικό πλαίσιο για την προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες έχει αναπτυχθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες, τόσο σε διεθνές όσο και σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Διεθνές επίπεδο

Η πιο σημαντική διεθνής συνθήκη είναι η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (ΣΗΔΑΑ), η οποία υιοθετήθηκε το 2006 και τέθηκε σε ισχύ το 2008 (United Nations, 2006). Η Σύμβαση αποτελεί ορόσημο στην αλλαγή της αντίληψης για την αναπηρία, μετατοπίζοντας το επίκεντρο από την ιατρική προσέγγιση στο κοινωνικό μοντέλο δικαιωμάτων (Degener, 2016). Το Άρθρο 9 της Σύμβασης αναφέρεται ρητά στην προσβασιμότητα, υποχρεώνοντας τα κράτη να λαμβάνουν μέτρα για να εξασφαλίσουν την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στο φυσικό περιβάλλον, στις μεταφορές, στην πληροφόρηση και στις επικοινωνίες (UN, 2006).

Η Ελλάδα κύρωσε τη ΣΗΔΑΑ με τον Νόμο 4074/2012, ενώ η Κύπρος την επικύρωσε με τον Νόμο 8(III)/2011. Παρά την κύρωση, η εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης παραμένει προβληματική και στις δύο χώρες, όπως επισημαίνουν διεθνείς και εθνικοί φορείς παρακολούθησης (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2019).

Ευρωπαϊκό επίπεδο

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο νομικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000) απαγορεύει ρητά τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας στο Άρθρο 21 και αναγνωρίζει το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες σε μέτρα που διασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξή τους και τη συμμετοχή τους στην κοινοτική ζωή (European Union, 2000).

Η Οδηγία 2000/78/ΕΚ για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας στον εργασιακό χώρο και υποχρεώνει τους εργοδότες να λαμβάνουν εύλογα μέτρα προσαρμογής (European Union, 2000). Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες 2021-2030 θέτει φιλόδοξους στόχους για την πλήρη κοινωνική ένταξη και την εξάλειψη των φραγμών που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες (European Commission, 2021).

Η Ευρωπαϊκή Πράξη Προσβασιμότητας (European Accessibility Act / Οδηγία 2019/882), που

υιοθετήθηκε το 2019, αποτελεί σημαντικό βήμα καθώς θέτει κοινές απαιτήσεις προσβασιμότητας για προϊόντα και υπηρεσίες σε όλα τα κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών υπηρεσιών και των μέσων μεταφοράς (European Parliament and Council, 2019).

Εθνικό επίπεδο: Ελλάδα

Στην Ελλάδα, το νομικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες βασίζεται κυρίως στο Σύνταγμα και σε μια σειρά ειδικών νόμων. Το Άρθρο 21 παράγραφος 6 του Ελληνικού Συντάγματος ορίζει ότι «τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας» (Ελληνικό Σύνταγμα, 2001).

Ο Νόμος 4074/2012, πέρα από την κύρωση της ΣΗΔΑΑ, περιλαμβάνει διατάξεις για την προσβασιμότητα στο δομημένο περιβάλλον, τις μεταφορές και την πληροφόρηση (Βουλή των Ελλήνων, 2012). Ο Νόμος 4488/2017 έθεσε τις γενικές κατευθυντήριες διατάξεις για την υλοποίηση της Σύμβασης και τον Συντονιστικό Μηχανισμό (Βουλή των Ελλήνων, 2017). Πιο πρόσφατα, ο Νόμος 4994/2022 ενσωμάτωσε την Ευρωπαϊκή Πράξη Προσβασιμότητας, θεσπίζοντας υποχρεωτικές απαιτήσεις προσβασιμότητας για προϊόντα και υπηρεσίες (Βουλή των Ελλήνων, 2022).

Σε επίπεδο στρατηγικού σχεδιασμού, η Ελλάδα υιοθέτησε το «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2020-2023», το οποίο αποτέλεσε την πρώτη οριζόντια δημόσια πολιτική που συνέδεσε τους επιμέρους επιχειρησιακούς στόχους των υπουργείων με τις επιταγές της Σύμβασης του ΟΗΕ, πλαισιωμένο από τη σύσταση της Εθνικής Αρχής Προσβασιμότητας το 2021 για την εποπτεία της εφαρμογής τους. Παράλληλα, θεσμοθετήθηκαν εργαλεία αστικού σχεδιασμού, όπως τα Σχέδια Αστικής Προσβασιμότητας (Σ.Α.Π.) με τον Νόμο 4819/2021, υποχρεώνοντας την Τοπική Αυτοδιοίκηση να χαρτογραφήσει και να αποκαταστήσει την προσβασιμότητα στον δημόσιο χώρο.

Ωστόσο, όπως προκύπτει από την αποτίμηση της εφαρμογής (Γεραπετρίτης, 2021), η θεσμική αυτή θωράκιση δεν έχει ακόμη μεταφραστεί σε καθολική βελτίωση της καθημερινότητας, καθώς κρίσιμες παρεμβάσεις, όπως ο Προσωπικός Βοηθός και η φυσική προσβασιμότητα σχολείων και δημοσίων κτιρίων, παραμένουν συχνά σε πιλοτικό στάδιο ή περιορίζονται σε διαδικασίες καταγραφής και διοικητικής προετοιμασίας, αναδεικνύοντας μια σαφή υστέρηση της επιχειρησιακής υλοποίησης έναντι του νομοθετικού σχεδιασμού. Την εικόνα αυτή επιβεβαιώνει η Ειδική Έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη (2024), η οποία διαπιστώνει ότι η «κανονιστική πυκνότητα» δεν επέφερε την αναμενόμενη διοικητική αποτελεσματικότητα, με αποτέλεσμα παλαιά προβλήματα, όπως ο αποκλεισμός μαθητών

από τη σχολική μεταφορά και η «ψηφιακή γραφειοκρατία» στις φορολογικές απαλλαγές, να παραμένουν άλυτα.

Συμπερασματικά, παρά το εκτεταμένο νομικό πλαίσιο, η εφαρμογή των νόμων παραμένει προβληματική. Η έλλειψη ελεγκτικών μηχανισμών, η ανεπαρκής χρηματοδότηση και η περιορισμένη συντονισμένη δράση μεταξύ των φορέων οδηγούν σε σημαντικό χάσμα μεταξύ της νομοθεσίας και της πράξης.

Εθνικό επίπεδο: Κύπρος

Στην Κύπρο, το Σύνταγμα στο Άρθρο 28 εγγυάται την ισότητα όλων των πολιτών ενώπιον του νόμου, χωρίς να γίνεται ρητή αναφορά στην αναπηρία (Κυπριακή Δημοκρατία, 1960). Ο Νόμος 127(I)/2000 αποτέλεσε τη νομική βάση για την προστασία από διακρίσεις στην απασχόληση, ενώ καθοριστική υπήρξε η κύρωση της Σύμβασης του ΟΗΕ με τον Νόμο 8(III)/2011. Το νομοθετικό πλαίσιο ενισχύθηκε δραστικά τα τελευταία χρόνια με στοχευμένες παρεμβάσεις που εστιάζουν στην καθημερινότητα και την ψηφιακή συμπερίληψη και συγκεκριμένα με νομοθετήματα όπως ο Νόμος 9(I)/2023, που κατοχυρώνει την προτεραιότητα εξυπηρέτησης σε δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους, και ο Νόμος 57(I)/2024, που θεσπίζει υποχρεωτικές απαιτήσεις προσβασιμότητας για προϊόντα και υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών και τραπεζικών συστημάτων.

Σε στρατηγικό επίπεδο, η Κυπριακή Δημοκρατία εφαρμόζει την «Εθνική Στρατηγική για την Αναπηρία 2018-2028», η οποία εξειδικεύεται μέσω διαδοχικών Εθνικών Σχεδίων Δράσης (με το τρέχον να καλύπτει την περίοδο 2024-2028), θέτοντας ως προτεραιότητα την ανεξάρτητη διαβίωση, την ενιαία εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση.

Όπως και στην Ελλάδα, έτσι και στην Κύπρο, η εφαρμογή των νόμων αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα και παρόμοιο χάσμα μεταξύ εξαγγελιών και εφαρμογής. Η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες έχει εκφράσει έντονη ανησυχία για το γεγονός ότι η Κύπρος διατηρεί ένα από τα υψηλότερα ποσοστά μαθητών σε ειδικά σχολεία εντός της ΕΕ, υπονομεύοντας στην πράξη τον στόχο της ενιαίας εκπαίδευσης. Επιπρόσθετα, η Κυπριακή Συνομοσπονδία Οργανώσεων Αναπήρων (ΚΥ.Σ.Ο.Α.) καταγγέλλει σοβαρές στρεβλώσεις σε υπό διαβούλευση νομοσχέδιο για την κοινωνική συμμετοχή, επισημαίνοντας τον κίνδυνο αποκλεισμού χιλιάδων ατόμων από την κρατική μέριμνα και τη διαιώνιση διακρίσεων στα επιδόματα διακίνησης για συγκεκριμένες κατηγορίες αναπηρίας.

4. Εμπειρική προσέγγιση

4.1 Μεθοδολογικές σημειώσεις

Η παραπάνω επισκόπηση καταδεικνύει ότι, σε επίπεδο θεσμικής θωράκισης, τόσο η Ελλάδα όσο και η Κύπρος έχουν κάνει σημαντικά βήματα, διαμορφώνοντας ένα πλέγμα προστασίας που εκτείνεται από το Σύνταγμα έως τις εξειδικευμένες στρατηγικές ένταξης. Ωστόσο, η

πληρότητα των νόμων δεν εγγυάται από μόνη της την αξιοπρέπεια στην καθημερινή ζωή. Το κρίσιμο ερώτημα που ανακύπτει είναι κατά πόσον αυτό το νομικό πλαίσιο μεταφράζεται σε ουσιαστική στήριξη ή αν παραμένει μια "ιδεατή κατασκευή", αποκομμένη από τις πραγματικές ανάγκες. Για να απαντηθεί αυτό, είναι αναγκαίο να στρέψουμε το βλέμμα μας μακριά από τις τυπικές διατάξεις και να αφουγκραστούμε την αλήθεια των ίδιων των ανθρώπων που καλούνται να επιβιώσουν μέσα σε αυτό το σύστημα.

Η μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας επιλέχθηκε ως το καταλληλότερο εργαλείο για την εις βάθος κατανόηση της ανθρώπινης εμπειρίας (Πουρκός & Δαφέρμος, 2010). Στόχος δεν ήταν η στατιστική γενίκευση, αλλά η «πυκνή» περιγραφή του φαινομένου της αναπηρίας, όπως αυτό βιώνεται στον πραγματικό κόσμο, πέρα από τις τυπικές νομικές κατοχυρώσεις. Για τον λόγο αυτό προχωρήσαμε στην αναζήτηση ανθρώπων με οπτική αναπηρία για να ακούσουμε την εμπειρία και τη γνώμη τους.

Ως ερευνητικό εργαλείο επιλέχθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη, η οποία προσφέρει την απαραίτητη ευελιξία για την ανάδειξη απρόβλεπτων πτυχών της καθημερινότητας, επιτρέποντας στον ερευνητή να προσαρμόσει τη ροή της συζήτησης στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων (Flick, 2014; Robson, 2010). Η μέθοδος αυτή, παρά τις προκλήσεις που ενέχει (όπως η πιθανή μεροληψία ή η επίδραση του ερευνητή), κρίθηκε αναγκαία για να αποτυπωθεί η πολυπλοκότητα των εμποδίων –φυσικών και κοινωνικών– που αντιμετωπίζουν τα άτομα με οπτική αναπηρία.

Η επιλογή των τεσσάρων συμμετεχόντων πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της σκόπιμης δειγματοληψίας (purposive sampling), με κριτήρια γεωγραφικά και οικονομικά. Έτσι, λοιπόν, μιλήσαμε με τον Διονύση Αποστόλου, κάτοικο ενός χωριού του νομού Πρέβεζας στην Ήπειρο, το πιο φτωχό γεωγραφικό διαμέρισμα της Ευρώπης, την Καθολική Θαρενού, κάτοικο Ρόδου, τον πιο τουριστικό προορισμό της Ελλάδας, τη Νικολέτα Λειβαδιώτη και τον Νίκο Δημητρίου, κατοίκους Κύπρου, ενός νησιού που οι υποδομές του σε πολλούς τομείς είναι πιο προηγμένες από τα ελληνικά δεδομένα.

Η Καθολική είναι μουσικός και είναι αυτοδίδακτη, όπως και ο αδελφός της, ο Δημήτρης. Και τα δύο αδέλφια είναι με οπτική αναπηρία. Γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στη Ρόδο και ασχολούνται επαγγελματικά με τη μουσική, παίζοντας σε διάφορες εκδηλώσεις στο νησί τους κι όχι μόνο. Ο Διονύσης ασχολείται με λίγα οικόσιτα ζώα που έχει στο χωριό του και το κάνει για ψυχοθεραπεία, πιστεύοντας ότι οι άνθρωποι με οπτική αναπηρία, που βιώνουν ένα δύσκολο κομμάτι, πρέπει να βρουν διεξόδους για να απασχολούνται στην καθημερινότητά τους. Η Νικολέτα είναι τραγουδίστρια και ο Νίκος εργάζεται ως ηχολήπτης στην Παγκύπρια Οργάνωση Τυφλών, κάνοντας ηχογραφήσεις ηχητικών βιβλίων και περιοδικών, ενώ παίζει ακορντεόν και τραγουδάει. Επιπλέον, με έναν ακόμη φίλο του έχουν ένα λαϊκό μουσικό σχήμα και παίζουν σε εκδηλώσεις ή εστιατόρια. Τα τελευταία χρόνια

συμμετέχει στον μουσικό όμιλο του ΡΙΚ.

Όλοι τους γεννήθηκαν με οπτική αναπηρία, εκτός από τον Διονύση που έχασε την όρασή του στα 38 του. Η Καθολική και ο αδελφός της είχαν λίγη όραση όταν ήταν παιδιά και αυτό τους βοήθησε να πάνε σε κανονικό σχολείο, με τη διαφορά ότι έπρεπε να γράφουν με μαρκαδόρο για να μπορούν να βλέπουν. Με τη βοήθεια των γονιών τους, των δασκάλων και αργότερα των καθηγητών τους, όπως αναφέρει η Καθολική, κατάφεραν να τελειώσουν το σχολείο και μετά ασχολήθηκαν με τη μεγάλη τους αγάπη, τη μουσική.

4.2 Παρουσίαση των συνεντεύξεων

Στη συζήτησή μας ρωτήσαμε αν υπάρχει κάποια Σχολή Τυφλών στην περιοχή που ζούνε ή άλλη κρατική δομή που να υποστηρίζει άτομα με οπτική αναπηρία σε θέματα εκπαίδευσης, ενημέρωσης και κοινωνικοποίησης. Ο Νίκος νιώθει τυχερός που έμενε κοντά στη Λευκωσία, όπου υπάρχει Σχολή Τυφλών, και λόγω της κοντινής απόστασης δε χρειάστηκε να μείνει στα οικοτροφεία της σχολής. Τελείωσε το δημοτικό σχολείο εκεί, ενώ μετά την επισκεπτόταν κάποια απογεύματα για επιπρόσθετα μαθήματα που χρειαζόταν, όπως υπολογιστές, μουσική, μαθήματα καθημερινών δεξιοτήτων. Εντός της σχολής στεγάζεται και η Παγκύπρια Οργάνωση Τυφλών. Η Νικολέτα πηγαίνει στη σχολή τυφλών στη Λευκωσία και στην Παγκύπρια Οργάνωση Τυφλών στη Λάρνακα.

Τα πράγματα δεν είναι τόσο εύκολα για την Καθολική μιας και δεν υπάρχει κάποια σχολή στη Ρόδο και θα ήταν, όπως λέει η ίδια, πολύ όμορφο να μπορούν να έχουν κι αυτοί τις ευκαιρίες που έχουν οι άνθρωποι που ζουν στην Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη με τον Φάρο Τυφλών και τη Σχολή Τυφλών, αντίστοιχα, όπου έχουν τη δυνατότητα να κάνουν πολλά πράγματα σε αντίθεση με την επαρχία¹. Από την άλλη, ο Διονύσης, δεδομένου ότι δεν υπάρχει σχετική κρατική δομή στην περιοχή της Ηπείρου, ταξιδεύει σχεδόν κάθε δεύτερη εβδομάδα στη Θεσσαλονίκη για να παρακολουθεί μαθήματα και να αποκτά νέες δεξιότητες στη Σχολή Τυφλών. Ένα παράπονο της Καθολικής είναι ότι δεν μπορεί στη Ρόδο να μάθει κάποιος τη γραφή Braille, εφόσον δεν υπάρχουν άνθρωποι για να τη διδάξουν σε άτομα με οπτική αναπηρία. Τα μόνα μαθήματα που παραδίδονται είναι για βλέποντες, κάτι που γίνεται σε όλη την Ελλάδα, οι οποίοι τη διδάσκονται για να πάρουν μόρια για το δημόσιο ή για να κάνουν μαθήματα σε παιδιά με οπτική αναπηρία, εάν είναι άνθρωποι που ασχολούνται με την παράλληλη στήριξη. Παρόλες τις προσπάθειες που έχουν κάνει κατά καιρούς, η πολιτεία δεν έχει φροντίσει να παράσχει τα ανάλογα μαθήματα σε περιοχές εκτός των δύο μεγάλων

¹ Βλ. ενδεικτικά: <https://fte.gr/tmimata-drastiriotites/> και <https://keat.gr/%cf%88%cf%85%cf%87%ce%b1%ce%b3%cf%89%ce%b3%ce%b9%ce%ba%ce%ad%cf%82-%ce%b4%cf%81%ce%b1%cf%83%cf%84%ce%b7%cf%81%ce%b9%cf%8c%cf%84%ce%b7%cf%84%ce%b5%cf%82/>

αστικών κέντρων της χώρας.

Το λευκό μπαστούνι είναι βασικό εργαλείο για όλους τους. Ο Νίκος, για παράδειγμα, χρησιμοποιεί το μπαστούνι σε χώρους που γνωρίζει καλά και πηγαίνει μόνος του, όπως στη στάση για να πάρει το λεωφορείο και να πάει στη δουλειά του. Όταν πηγαίνει κάπου για πρώτη φορά, προτιμά να έχει κάποιον συνοδό μαζί του. Αντίστοιχα, και η Νικολέτα χρησιμοποιεί το λευκό μπαστούνι σε χώρους που ξέρει πολύ καλά και μπορεί να κινηθεί μόνη της, ακόμα και σε διασταυρώσεις, παρόλο που είναι η μεγάλη της δυσκολία. Για τις μεταφορές χρησιμοποιεί την κοινωνική της συνοδό. Και οι δύο εκπαιδεύτηκαν εντός της Σχολής Τυφλών στην Κύπρο ως μέρος των μαθημάτων τους εκεί. Ο Νίκος, μάλιστα, ακόμα και τώρα που δεν είναι πλέον μαθητής, αν χρειαστεί να μάθει μία νέα διαδρομή, μπορεί να ζητήσει εκπαίδευση και του παρέχονται όσα μαθήματα χρειάζεται όταν υπάρχει διαθεσιμότητα από τους εκπαιδευτές.

Στα ελληνικά δεδομένα, τα πράγματα είναι διαφορετικά. Ο Διονύσης χρησιμοποιεί πάντα μπαστούνι κι όχι συνοδό². Το γεγονός ότι δε γεννήθηκε τυφλός, του επιτρέπει να έχει την εικόνα του κόσμου γύρω του, όπως ήταν πριν χάσει την όρασή του. Έχει χαρτογραφημένα τα πάντα μέσα του και λειτουργεί με αυτό το πλάνο. Τον βοηθά η πολύ δυνατή μνήμη του. Θυμάται κάθε χαρακτηριστικό σημείο και το αναγνωρίζει στην καθημερινότητά του κινούμενος με το μπαστούνι, στο οποίο έχει εκπαιδευτεί στη Σχολή Τυφλών στη Θεσσαλονίκη. Ήταν παροχή του κράτους, αλλά έπρεπε να πληρώσει μόνος του τις μετακινήσεις του στη συμπρωτεύουσα. Σε αυτό το σημείο, μας ανέφερε ότι οι εκπαιδευτές κινητικότητας είναι λίγοι στην Ελλάδα και υπάρχει ηλικιακό όριο σε όσους δικαιούνται την εκμάθηση, άσχετα αν είναι δωρεάν ή αν θέλουν να πληρώσουν για τα μαθήματα. Ο ίδιος οριακά έγινε δεκτός λόγω ηλικίας. Η Καθολική έχει αρκετούς συνοδούς και τα τελευταία δύο χρόνια χρησιμοποιεί το λευκό μπαστούνι. Θεωρεί ότι ήταν λάθος της που δεν το χρησιμοποιούσε νωρίτερα, επειδή επαναπαυόταν με τους συνοδούς της. Είδε, όμως, στην πράξη, με μία αγαπημένη φίλη της με ανάλογα προβλήματα στην όρασή της, πόσο μπορεί να τη βοηθήσει και πόσα πράγματα μπορούσαν να κάνουν μόνες τους κι ας μη βλέπουν. Τώρα πλέον δεν το αφήνει ακόμα κι αν τη συνοδεύει κάποιος βλέποντας. Η χρήση του μπαστουনিού κατακτήθηκε εμπειρικά και με τη βοήθεια της φίλης της. Συμφώνησε με τον Διονύση ότι οι εκπαιδευτές κινητικότητας στην Ελλάδα δεν επαρκούν και οι ανάγκες δεν καλύπτονται, πόσο μάλλον όταν κάποιος βρίσκεται στην επαρχία. Ακόμα κι αν ζει στην Αθήνα, περιμένει στην αναμονή για να έρθει η σειρά του να εκπαιδευτεί. Αναγκάζονται, επομένως, οι άνθρωποι με οπτική αναπηρία να παίρνουν μόνοι τους το λευκό μπαστούνι.

Αναζητήσαμε τις υποδομές εκείνες που διευκολύνουν την καθημερινότητα. Η Νικολέτα που κατάγεται από χωριό της Κύπρου δυσκολεύεται γιατί δεν υπάρχουν οδηγοί όδευσης στα

² Σημειώνεται ότι ακόμη και στις περιπτώσεις που κάποιος δικαιούται συνοδό, ο φόβος του ίδιου ή της οικογένειάς του για τον κοινωνικό αντίκτυπο εμποδίζει τα άτομα να επιλέξουν να κυκλοφορούν με συνοδό και προτιμούν το λευκό μπαστούνι. Σε κάποιες περιπτώσεις επιχειρούν να κυκλοφορήσουν ακόμη και χωρίς μπαστούνι, ώστε να μην γίνεται αντιληπτή η αναπηρία τους.

πεζοδρόμια ούτε ηχητικά σήματα στις διασταυρώσεις. Όταν πηγαίνει στη στάση για το λεωφορείο, περνάει πάντα με φόβο. Η πόλη είναι πολύ πιο εύκολη για εκείνη παρά το χωριό, μιας και στην πόλη μπορεί να κινηθεί με περισσότερη ασφάλεια. Ο Νίκος μας ανέφερε ότι οι οδηγοί όδευσης τα τελευταία χρόνια υπάρχουν σε όλο και περισσότερους χώρους, αλλά δεν μπορεί κάποιος να βασιστεί πάνω τους, διότι μπορεί να διακοπούν απότομα από δέντρα, πασσάλους, εμπόδια, όπως παρκαρισμένα αυτοκίνητα και πολλά άλλα. Κάτι αντίστοιχο σημείωσε και ο Διονύσης, αναφερόμενος στους οδηγούς όδευσης που συναντά σε πολλές από τις τριγύρω περιοχές, όπως στην Άρτα, την Πρέβεζα και τα Γιάννενα. Αρκετές φορές, όμως, δεν είναι σωστά τοποθετημένοι, δίνοντας λάθος κατεύθυνση και μπορεί να γίνουν επικίνδυνοι. Επιπλέον, δεν υπάρχουν παντού ράμπες που να σε βγάζουν στον δρόμο. Μπορεί ένας οδηγός όδευσης να καταλήγει στους είκοσι πόντους από το οδόστρωμα. Όπως ο Νίκος, έθιξε το θέμα των ελεύθερων πεζοδρομίων, λέγοντας ότι δεν υπάρχουν για να εξυπηρετούν μόνο τα άτομα με οπτική αναπηρία, αλλά και τα άτομα με αναπηρίες κινητικότητας, άτομα σε αμαξίδια, συμπεριλαμβάνοντας έτσι όλα τα κομμάτια της αναπηρίας. Πολλές φορές πάνω στους οδηγούς όδευσης οι καφετέριες βγάζουν τα τραπέζια τους χωρίς να υπολογίζουν ότι κάποιος μπορεί να χρειαστεί να περάσει από κει ή ίσως κάποιος παρκάρει το αυτοκίνητό του. Αναφέρθηκε και στην έλλειψη φαναριών με ηχητική σήμανση, τα οποία, όπως μας είπε και η Νικολέτα, είναι πολύ χρήσιμα. Στην περιοχή της Ηπείρου, ο Διονύσης έχει εντοπίσει τέτοια φανάρια μόνο στα Γιάννενα σε τέσσερα σημεία μιας κεντρικής αρτηρίας. Αναρωτιέται πώς θα φτάσει ως εκεί ένας τυφλός για να τα χρησιμοποιήσει. Τι γίνεται σε όλη την προηγούμενη ή την ακόλουθη διαδρομή του; Όπως μας είπε χαρακτηριστικά: «Ένας τυφλός δεν κινείται μόνο σε μία περιοχή, εκεί που του έχουμε δύο φανάρια με ηχητική σήμανση ή σωστούς οδηγούς όδευσης. Μπορεί να είναι σε οποιοδήποτε σημείο. Δεν μπορείς να τον καθηλώσεις να μείνει σε μία μόνο περιοχή. Αν υποθέσουμε ότι πρέπει να πάει σε ένα νοσοκομείο, δηλαδή η μετακίνησή του είναι αναγκαία, πώς θα πάει; Δεν πρέπει να περάσει φανάρια; Δεν πρέπει να ξέρει σε ποια στάση λεωφορείου θα κατέβει; Και οι στάσεις πρέπει να έχουν ηχητική ενημέρωση. Να ξέρεις ποιο λεωφορείο έρχεται, όπως και μέσα σε αυτά, θα πρέπει να υπάρχει ενημέρωση για να ξέρεις ποια στάση είναι η επόμενη και να καταλαβαίνεις πού θα κατέβεις.» Εξέφρασε το παράπονό του ότι τέτοιες υπηρεσίες συναντάς μόνο στις μεγάλες πόλεις και δεν τις βρίσκει στην δική του περιοχή.

Η πιο αισιόδοξη Καθολική βλέπει ότι τα πράγματα ήταν πιο δύσκολα τα προηγούμενα χρόνια στη Ρόδο και εντοπίζει τις βελτιώσεις που έχουν σημειωθεί. Υπάρχουν οδηγοί όδευσης σε κάποια σημεία της πόλης, όμως δεν είναι αρκετοί. Χρειάζονται πολλοί περισσότεροι, καθώς και ηχητικά φανάρια. Ανέφερε ότι γίνονται έργα στα πεζοδρόμια της πόλης της Ρόδου και ότι η δημοτική αρχή είναι δίπλα τους και τους στηρίζει σε ό,τι πούνε πως χρειάζονται. Γίνονται αυτό το διάστημα και βήματα για περισσότερες προσβάσιμες παραλίες για άτομα με οπτική αναπηρία κι όχι μόνο, και ευελπιστεί ότι σύντομα θα έχουν αλλαγές σε αυτά τα θέματα.

Θεωρεί ότι όλες αυτές οι υποδομές είναι απαραίτητες για κάποιον που θέλει να κινηθεί μόνος του. Αυτό που της λείπει από το νησί της είναι ότι δεν υπάρχει ένας χώρος για ανθρώπους με οπτική αναπηρία, όπως ο Φάρος στην Αθήνα. Όσες φορές πηγαίνουν στην

Αθήνα, επισκέπτονται τον Φάρο, γιατί εκεί μπορούν να βρουν φίλους, να πιούν έναν καφέ στο κυλικείο και να κάνουν δραστηριότητες που στη Ρόδο δεν υπάρχουν. Το έχουν προσπαθήσει πολλές φορές και πιστεύει ότι τώρα θα το πραγματοποιήσουν, μιας και ο Δήμος θα τους δώσει έναν χώρο για να μπορούν να μαζεύονται. Υπογραμμίζει, ωστόσο, ότι για να γίνουν όλα αυτά θα πρέπει να υπάρχουν και τα άτομα που θα συμμετέχουν. Ενώ ζουν άτομα με οπτική αναπηρία στο νησί, δεν μπορούν να τους βρουν, δεν μπορούν να τους εντοπίσουν. Κάνουν προσπάθειες με τον αδελφό της και τους φίλους τους, που έχουν κι εκείνοι οπτική αναπηρία, να εντοπίσουν ανθρώπους με το ίδιο πρόβλημα για να κάνουν παρέα, να περνάνε ευχάριστα και να κάνουν διάφορες δραστηριότητες, όπως η μουσική και το σκάκι. Υπάρχει σύλλογος σκακιστών για άτομα με αναπηρία στη Ρόδο, αλλά πολλοί δεν το γνωρίζουν. Εύχεται οι άνθρωποι που έχουν οπτική αναπηρία να θέλουν να γνωριστούν και να βρίσκονται για να κάνουν πάρα πολλά όμορφα πράγματα στο νησί τους.

Η Νικολέτα αναφέρθηκε στο κομμάτι της προσβασιμότητας στα μέσα μεταφοράς και στις μετακινήσεις της, ώστε να μπορεί να κινείται με ασφάλεια. Πρόσθεσε ότι είναι πολύ σημαντικό να μπορεί να ακούει την κάθε στάση του λεωφορείου με ηχητική αναγγελία. Για τον Νίκο είναι πρόβλημα η έλλειψη μέσων μαζικής μεταφοράς, αφού λεωφορεία υπάρχουν, αλλά δεν καλύπτουν πολλές διαδρομές και αυτό το εντοπίζει γενικότερα στην Κύπρο και όχι μόνο στην περιοχή του. Για να πάει στη δουλειά του, μία απόσταση γύρω στα πέντε χιλιόμετρα, θα πρέπει να αλλάξει δύο λεωφορεία. Τα ταξί είναι πανάκριβα και έτσι το μεταφορικό είναι ένα διαχρονικό ζήτημα. Σημείωσε ότι τα τελευταία δύο χρόνια λειτουργεί, πιλοτικά ακόμα, ένα πρόγραμμα μεταφοράς για άτομα με αναπηρίες, που παραλαμβάνει τους δικαιούχους από την πιο κοντινή τους στάση και τους πηγαίνει στην πιο κοντινή του προορισμού τους. Ο ίδιος ήταν τυχερός και συμμετέχει στο πρόγραμμα. Υπάρχουν, όμως, άτομα που ακόμα βρίσκονται σε λίστα αναμονής για περισσότερο από έναν χρόνο. Για τον Διονύση είναι απαραίτητο οτιδήποτε θα διευκόλυνε την κινητικότητα. Ακόμα και ένα δέντρο σε πεζοδρόμιο που ο Δήμος δε θα το κλαδέψει, είναι πρόβλημα. Οι βλέποντες θα το προσπεράσουν, ενώ κάποιος που δε βλέπει, μπορεί να πέσει πάνω σε ένα κλαδί και να χτυπήσει. Για άλλη μια φορά ανέφερε ότι η δημοτική αστυνομία και η τροχαία θα πρέπει να επεμβαίνουν για παράνομα παρκαρισμένα οχήματα και για καταστήματα που καταλαμβάνουν τα πεζοδρόμια.

Στην ερώτηση για το πόσο ασφαλές είναι το περπάτημα στον τόπο τους όλοι εξέφρασαν τις ίδιες δυσκολίες. Για τη Νικολέτα, αν και τα πεζοδρόμια είναι μια χαρά στην περιοχή της, υπάρχει πάντα κίνδυνος όταν πάει στη στάση. Κρατάει πάντα την ίδια ευθεία, αλλά δεν υπάρχει ούτε διάβαση πεζών ούτε φανάρια με ηχητικό σήμα. Ο Νίκος θεωρεί ότι το περπάτημα στην Κύπρο δεν είναι εύκολη υπόθεση για κανένα, πόσο μάλλον για τους τυφλούς ή άτομα με άλλες αναπηρίες. Τα πεζοδρόμια σπάνια είναι διαθέσιμα για τους πεζούς αφού καταλαμβάνονται από αυτοκίνητα και άλλα εμπόδια. Συγκεκριμένα, στο πίσω

μέρος της πολυκατοικίας που μένει, μπήκαν αυθαίρετα μεταλλικές κατασκευές, όπως γκαράζ, αποθήκες, κάδοι σκουπιδιών και άλλα εμπόδια, καθιστώντας το άνετο και ξέγνοιαστο περπάτημα δύσκολο.

Αντίστοιχα, και η Καθολική και ο Διονύσης πιστεύουν ότι όχι μόνο στην περιοχή που ζούνε, αλλά παντού στην Ελλάδα υπάρχουν κίνδυνοι στο περπάτημα. Ο Διονύσης αναρωτιέται γιατί από τη στιγμή που είμαστε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν έχουμε σωστές υποδομές όπως η Γερμανία ή η Ολλανδία ή οποιαδήποτε άλλη χώρα. Γιατί τα χρηματικά κονδύλια δεν επέφεραν υποδομές όπως σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη; Η Καθολική κινείται σε πολλά μέρη και δε βλέπει κάποια διαφορά με το νησί της στην υπόλοιπη Ελλάδα. Ανέφερε το πρόβλημα των κατελιμμένων πεζοδρομίων και υπογράμμισε ότι αυτό που λείπει από τη χώρα μας είναι ο σεβασμός προς τα άτομα με αναπηρία.

Η συζήτησή μας στράφηκε στις συναλλαγές και τις εμπειρίες με το δημόσιο. Η Καθολική σημείωσε ότι υπάρχουν κάποιες δυσκολίες, όπως σε περιπτώσεις που πρέπει να έχουν μαζί τους συνοδούς ως μάρτυρες, οι οποίοι διασφαλίζουν ότι ο συναλλασσόμενος που δε βλέπει υπογράφει τα σωστά έγγραφα. Το γεγονός ότι πλέον γίνονται πολλές συναλλαγές διαδικτυακά, είναι κάτι που τους βοηθάει πάρα πολύ, μιας και δεν χρειάζεται να πηγαίνουν στις δημόσιες υπηρεσίες. Γενικά η τεχνολογία έχει βοηθήσει πολύ και δε θεωρεί ότι αντιμετωπίζει κάτι το τόσο δύσκολο. Και η Νικολέτα χρησιμοποιεί την τεχνολογία και κάνει τις συναλλαγές της με το κινητό της ή τη μηχανή ανάγνωσης, αν και μερικές φορές είναι λίγο δύσκολο επειδή δεν είναι σε μεγέθυνση. Για τον Διονύση οι χώροι των δημόσιων υπηρεσιών δεν είναι πάντα φιλόξενοι για άτομα με οπτική αναπηρία. Έφερε το παράδειγμα των ανελκυστήρων, όπου δεν ξέρεις πού να πας αν δεν υπάρχει φωνητική αναγγελία, ανάγλυφη σήμανση ή γραφή Braille. Έχει συναντήσει ανελκυστήρες που δε λειτουργούσαν ή που δε χωρούσαν άτομα με αμαξίδιο. Ορισμένοι υπάλληλοι δε γνωρίζουν ότι οι υπογραφές τους πρέπει να γίνονται με μάρτυρες, σου δίνουν ένα έγγραφο και σου λένε «διάβασέ το». Στο συγκεκριμένο θέμα ο Νίκος είχε διαφορετική άποψη. Δε συμφωνεί στο να έχει κάποιος μάρτυρες για να υπογράψει και ευτυχώς στην Κύπρο δε χρειάζεται κάτι τέτοιο. Το θεωρεί παραβίαση της ιδιωτικότητας του ατόμου. Αν κάποιος τυφλός ή ανάπηρος γενικότερα, θέλει να προχωρήσει σε κάποια πράξη, δε χρειάζεται να το ξέρει κανένας άλλος, ούτε συγγενείς ούτε φίλοι. Στις δυσκολίες του σχετικά με το δημόσιο, σε τεχνικό επίπεδο εντοπίζει μη προσβάσιμες ιστοσελίδες ή εφαρμογές, οι οποίες τα τελευταία χρόνια φαίνεται να εξελίσσονται, και σε ανθρώπινο επίπεδο, θέματα προκατάληψης απέναντι στα άτομα με αναπηρίες. Έφερε ως παράδειγμα τις περιπτώσεις που πηγαίνει κάπου με συνοδό και δεν απευθύνονται στον ίδιο, αλλά ρωτάνε τον συνοδό για πράγματα που τον αφορούν. Ευτυχώς δεν είναι πάντα έτσι. Υπάρχουν και σωστοί επαγγελματίες, αλλά πιστεύει ότι πρέπει να γίνει πολλή δουλειά ακόμα.

Η Νικολέτα δεν έχει κάποια αρνητική εμπειρία σχετική με την αναπηρία της σε δημόσια υπηρεσία. Απεναντίας, εξυπηρετείται κατά προτεραιότητα και δεν έχει αντιμετωπίσει κάποια διάκριση. Ανέφερε, μάλιστα, ότι στα λεωφορεία όταν ορισμένοι πιάνουν τις μπροστινές

θέσεις, οι οδηγοί φροντίζουν να τις ελευθερώνουν κι έτσι μπορεί να κάθεται η ίδια, μιας και στο εσωτερικό του λεωφορείου δυσκολεύεται. Ούτε ο Νίκος έχει αντιμετωπίσει κάτι, αλλά έτυχε να ακούσει εμπειρίες άλλων ατόμων. Μία αρνητική εμπειρία που μοιράστηκε μαζί μας είχε να κάνει με την εξυπηρέτηση σε τράπεζα, όπου η συγκεκριμένη υπάλληλος ήταν πολύ αρνητική στο να του εκδώσει κάρτα για πληρωμές σε καταστήματα με τη χρήση κωδικού pin, μήπως και κάποιος έβλεπε τον κωδικό που θα πληκτρολογούσε. Πιστεύει ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν έχουν εκπαιδευτεί στο να εξυπηρετούν άτομα με αναπηρίες και λόγω άγνοιας, ενδέχεται να προσπαθήσουν να μην ασχοληθούν επειδή δε θα ήθελαν να αναλάβουν τέτοια ευθύνη. Ευτυχώς, αυτό γίνεται όλο και πιο σπάνια. Πάντα, όμως, υπάρχουν οι σωστοί επαγγελματίες που θέλουν να εξυπηρετήσουν ακόμα και αν δεν γνωρίζουν κάτι. Θα ρωτήσουν και θα μάθουν είτε από τους ίδιους τους συναλλασσόμενους είτε από συναδέλφους τους. Χαίρεται με την αργή μεν, σταδιακή δε ψηφιοποίηση, διότι αυτό σημαίνει πως θα μπορούν μόνοι τους να διεκπεραιώνουν ανεξάρτητοι τις διάφορες δουλειές τους, με την προϋπόθεση πως οι ιστότοποι ή οι εφαρμογές θα είναι προσβάσιμες.

Η αντιμετώπιση που έχει η Καθολική στις δημόσιες υπηρεσίες στο νησί της θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ισότιμη. Δεν έχει νιώσει αποκλεισμό ούτε τους κάνουν κάτι χατιρικός κι αυτό την κάνει να νιώθει πολύ τυχερή που έχει γεννηθεί κι έχει μεγαλώσει στη Ρόδο. Στις θετικές εμπειρίες της με το δημόσιο ανέφερε το αίτημά της για να υπάρχουν ηχητικές αναγγελίες στα λεωφορεία της Ρόδου. Πριν λίγες μέρες διαπίστωσε ότι έγινε πράξη και πλέον δε χρειάζεται να ρωτάει πού να σταματήσει και πού να κατέβει. Αυτές είναι απλές κινήσεις για κάποιον, αλλά όχι για όλους, και είναι σημαντικό να είναι ένα άτομο όσο πιο αυτόνομο γίνεται και να μπορεί να κάνει πράγματα χωρίς να χρειάζεται να έχει πάντα κάποιον δίπλα του. Την χαροποιεί που γίνονται πράγματα στο νησί της και πρέπει να γίνονται. Κάτι που τη δυσκολεύει στις συναλλαγές της με το δημόσιο είναι ότι σε ορισμένες ζητάνε μάρτυρες, κυρίως στις τράπεζες. Αν και μερικές φορές το θεωρεί υπερβολή, δεν έχει πρόβλημα. Αυτό που είναι να κάνει, το κάνει. Δεν θέλει να ξεκινάει από το σπίτι της για να πάει σε μία δημόσια υπηρεσία και να σκέφτεται ότι όταν πάει εκεί, αν της πούνε κάτι, θα τσακωθεί. Πιστεύει ότι οι περισσότεροι άνθρωποι που δουλεύουν στις δημόσιες υπηρεσίες, αν όχι όλοι, προσπαθούν να κάνουν τη δουλειά τους σωστά. Κάποιοι καλύτερα, κάποιοι όχι, αλλά αν υπάρχει διάλογος και καλή συνεννόηση, γίνονται όλα.

Για τον Διονύση δεν είναι όλες οι υπηρεσίες το ίδιο, όπως ούτε και όλοι οι εργαζόμενοι. Μερικές φορές είναι καλύτερη η εξυπηρέτηση και μερικές χειρότερη. Θα έπρεπε να γνωρίζουν πώς να εξυπηρετούν άτομα με οπτική αναπηρία. Του έτυχε στην τράπεζα να του πούνε να βγάλει μόνος του χρήματα, αλλά δεν ήταν πάντα εύκολο, ειδικά στην αρχή. Χρειάστηκε να φωνάξει μια δυο φορές τον διευθυντή και τώρα πλέον τον εξυπηρετούν. Από την άλλη, υπάρχουν και φορές που τον εξυπηρετούν άμεσα όταν καταλαβαίνουν ότι δε βλέπει. Είναι κι αυτοί, όμως, που δεν καταλαβαίνουν τι είναι το λευκό μπαστούνι.

Συμπλήρωσε ότι δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένοι όλοι οι υπάλληλοι και πως είναι πολλά που δε γνωρίζουν.

Η Καθολική και ο Νίκος δεν έχει χρειαστεί να ζητήσουν ειδική βοήθεια κατά την εξυπηρέτησή τους σε κάποια δημόσια υπηρεσία, επειδή πάντα πήγαιναν με συνοδεία. Η Καθολική τονίζει πόσο σημαντική είναι η τεχνολογία και πόσο άλλαξε τη ζωή τους. Υπάρχουν αναγνώστες οθόνης και εφαρμογές για κινητά και υπολογιστές, που βοηθάνε σε όλα και κάνουν πράγματα που παλιότερα ούτε θα μπορούσαν να τα φανταστούν, από το πιο απλό μέχρι το πιο περίπλοκο, από το να διαβάσει μία εφημερίδα στο διαδίκτυο μέχρι να μπει στον λογαριασμό της και να κάνει μία πληρωμή. Πιστεύει ότι θα ήταν χρήσιμο να υπάρχουν στις δημόσιες υπηρεσίες βοηθητικά μέσα, για να είναι πιο ανεξάρτητοι. Ευτυχώς, στα ΑΤΜ μπορούν πλέον να πηγαίνουν μόνοι τους, γιατί υπάρχει φωνητική καθοδήγηση και βλέπει τα θετικά βήματα που γίνονται με αισιοδοξία. Ο Διονύσης έχει ζητήσει και έχει πάρει βοήθεια ως συναλλασσόμενος με το δημόσιο. Ίσως να μη γνωρίζουν όλοι πώς να βοηθήσουν, αλλά πιστεύει ότι οι περισσότεροι είναι πρόθυμοι κι ας μην το κάνουν με επιτυχία. Αρκεί η προσπάθεια.

Εδώ να σημειώσουμε ότι δε θα πρέπει να θεωρηθεί δεδομένο ότι έχουν κατακτήσει όλοι το ίδιο επίπεδο δεξιοτήτων. Ενώ ο Νίκος και η Καθολική στηρίζονται για την καθημερινότητά τους στην τεχνολογία, ο Διονύσης είναι σε αρχικό στάδιο εκμάθησης του κινητού. Κάνει ήδη πολλά πράγματα, όπως να πραγματοποιεί ή να απαντά σε κλήσεις, να στέλνει και να λαμβάνει μηνύματα, ενημερώνεται για τις χαμένες κλήσεις του, αλλά δεν μπορεί ακόμα να κάνει μία αναζήτηση στο διαδίκτυο ή συναλλαγές. Για αυτό τον λόγο, κάνει μαθήματα στη Θεσσαλονίκη, τα οποία όμως γίνονται με αργούς ρυθμούς εξαιτίας της απόστασης από τον τόπο κατοικίας του.

Όλοι οι συνομιλητές μας πιστεύουν ότι χρειάζεται η κατάλληλη εκπαίδευση στους δημόσιους υπαλλήλους για να εξυπηρετούν αποτελεσματικά άτομα με οπτική αναπηρία και γενικά άτομα με αναπηρίες. Χαρακτηριστικά, ο Νίκος ανέφερε ότι διαφορετική βοήθεια θα χρειαστεί ο εντελώς τυφλός από το άτομο με μειωμένη όραση, το άτομο σε αμαξίδιο ή ο κωφός. Θα πρέπει οι υπάλληλοι να γνωρίζουν ποιες ακριβώς διευκολύνσεις χρειάζεται η κάθε αναπηρία και να μην κάνουν σαν να είδαν εξωγήινους.

Άλλο ένα σημείο που συμφώνησαν όλοι τους ήταν στο κατά πόσο είναι προσβάσιμες οι δημόσιες υπηρεσίες στις περιοχές που ζουν. Κάποιες είναι και κάποιες όχι. Γενικά, λείπουν ανελκυστήρες, ράμπες, οδηγοί όδευσης, συμπλήρωσε ο Διονύσης, ενώ η Καθολική έκανε τη επισήμανση ότι για την ίδια, επειδή συνήθως κινείται με συνοδούς εντός της πόλης, μπορεί να είναι εύκολο να ανέβει σκαλιά σε κάποιο δημόσιο κτίριο, αλλά για κάποιον με αμαξίδιο δεν είναι.

Για μια πιο φιλική και προσβάσιμη δημόσια διοίκηση, ο Διονύσης πρότεινε εκσυγχρονισμό των κτιρίων με γραφή Braille για οδηγίες, διαγράμμιση με κουκκίδες εντός των υπηρεσιών στους διαδρόμους και πάνω στα γραφεία. Θα μπορούσε να υπάρχει και ένας υπάλληλος που

να δίνει πληροφορίες για να μην ψάχνει μέσα στο χάος για το πού θα πάει, σε ποιο γραφείο. Στην Καθολική θα άρεσε να είναι προσβάσιμες οι ιστοσελίδες των δημοσίων υπηρεσιών, να μη τη δυσκολεύουν σε τίποτα. Επειδή τώρα πια όλα γίνονται με την τεχνολογία, οι δομές μπορούν και πρέπει να είναι γενικά προσβάσιμες.

Στην ερώτηση αν θα άλλαζαν τόπο κατοικίας για κάποιον άλλον πιο φιλικό και προσβάσιμο για άτομα με οπτική αναπηρία, ο Διονύσης θα το έκανε. Πιστεύει ότι σε μια τέτοια περιοχή θα υπήρχαν κι άλλοι άνθρωποι με οπτική αναπηρία και θα μπορούσε να γίνει ένας καλός κοινωνικός κύκλος μεταξύ τους. Φαντάζεται ότι μία πόλη όπως τα Γιάννενα, που δεν είναι ούτε μικρή ούτε μεγάλη, θα ήταν εφικτό να έχει όλες τις προδιαγραφές και να υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές για να μπορούν τα άτομα με οπτική αναπηρία να ασχοληθούν με αθλήματα, δραστηριότητες και εργασία. Θα βοηθούσε να γίνει η ζωή τους πιο εύκολη, πιο όμορφη και με λιγότερους κινδύνους.

Και ο Νίκος θα άλλαζε τόπο κατοικίας για ένα μέρος φιλικό και προσβάσιμο. Όπως είπε, είτε κάποιος μένει μόνος του είτε έχει οικογένεια, όπως ο ίδιος, είναι πολύ σημαντικό να μπορεί να γίνει όσο το δυνατόν πιο ανεξάρτητος, χωρίς να επιβαρύνει συνεχώς τους άλλους. Νιώθει ότι όσοι τους νοιάζονται, έχουν όλη την καλή διάθεση να βοηθήσουν, αλλά όπου μπορούν, θα πρέπει να κάνουν πράγματα μόνοι τους και η επιλογή μιας καλής περιοχής είναι πολύ σημαντικό κομμάτι στην ανεξαρτησία τους.

Η Νικολέτα δεν είναι σίγουρη αν θα άλλαζε τόπο κατοικίας, σε αντίθεση με την Καθολική, η οποία ρητά δήλωσε ότι δε θα άλλαζε τη Ρόδο με τίποτα. Ένας από τους αγαπημένους προορισμούς είναι η Σύρος. Πηγαίνουν συχνά για να παίξουν σκάκι στα τυφλά και μουσική. Με την ευκαιρία, έκανε ειδική μνεία στο Σωματείο Ατόμων με Οπτική Αναπηρία Νομού Κυκλάδων, «Η Αρωγή», οι οποίοι κάνουν πάρα πολύ όμορφες δράσεις και συμμετέχει και η ίδια με τον αδελφό της, Δημήτρη. Θεωρεί ότι οι δυσκολίες είναι για να τις ξεπερνάμε και ότι πρέπει και τα άτομα με οπτική αναπηρία να βγαίνουν από το σπίτι τους και να διεκδικούν. Δεν γίνεται να έχουν απαιτήσεις και οι ίδιοι να επαναπαύονται στο καβούκι τους, να είναι κλεισμένοι στο σπίτι τους, χωρίς να βγαίνουν ποτέ έξω, χωρίς να τους βλέπει ο υπόλοιπος κόσμος για να γνωρίσει τι χρειάζονται.

Κλείνοντας, συζητήσαμε για θέματα που τους προβληματίζουν, αλλά και για όσα τους προσφέρουν χαρά και δυνατές συγκινήσεις.

Ο Διονύσης ανέφερε ότι υπάρχουν πολλά άτομα με οπτική αναπηρία, αλλά είναι λίγοι αυτοί που κυκλοφορούν με μπαστούνι στην περιοχή του. Κι αν μπορεί στις πόλεις να ξέρουν τι είναι το λευκό μπαστούνι, στα χωριά δεν ξέρουν τίποτα. Στην Άρτα και την Πρέβεζα μόνο ο ίδιος κυκλοφορεί με μπαστούνι. Θυμήθηκε μία κυρία στην Άρτα που πήγε και του μίλησε. Του είπε ότι θαύμασε τον τρόπο που περπατούσε με σταθερότητα. Τον παρατηρούσε επί ώρα. Πώς

Θα κινηθεί στον οδηγό όδευσης, πώς θα στρίψει. Άκουσε ακόμη και τη συγγνώμη που ζήτησε από μία κυρία γιατί χτύπησε τη ρόδα από το καροτσάκι του μωρού της και της έκανε εντύπωση. Βρήκε τότε την ευκαιρία και τη ρώτησε πόσα άτομα έχει δει να κυκλοφορούν με μπαστούνι και του απάντησε κανέναν, παρόλο που ήταν κάθε μέρα στην αγορά. Κι όμως στην Άρτα και τα Γιάννενα υπάρχουν πολλά άτομα με οπτική αναπηρία. Όλοι αυτοί χρειάζονται στήριξη από τους δικούς τους ανθρώπους. Πολλοί έχουν σκλαβωθεί από το οικογενειακό περιβάλλον και αυτό είναι λάθος. Στις μικρές κοινωνίες, δυστυχώς, ο κόσμος είναι δύσκολος. Όσο οι άνθρωποι περιορίζονται και κλείνονται στα σπίτια τους, κλείνει και το μυαλό τους. Υπάρχουν παιδιά που έφυγαν από μικρές κοινωνίες και πήγαν σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, γιατί ντρέπονταν οι γονείς τους και δεν ήθελαν να γίνουν ρεζίλι στον περίγυρο του χωριού τους. Τα παιδιά αυτά, όμως, έγιναν δυνατά γιατί σπούδασαν ή έπιασαν δουλειά και είναι καλύτερα να παίρνουν τον δρόμο τους, να ανοίγουν τους ορίζοντές τους, τα φτερά τους. Τότε κάνουν και τους γονείς περήφανους. Σε τοπικές κοινωνίες, όπως αυτή που ζει ο Διονύσης, τα μυαλά πολλές φορές είναι κλειστά. Μας έφερε ως παράδειγμα τη συμπεριφορά γνωστών του. Μπορεί να βρίσκεται σε μία καφετέρια και να πίνει τον καφέ του, να περάσει κάποιος γνωστός του, που ο ίδιος δεν τον βλέπει πια, και να μην του μιλήσει. Ίσως δεν έχει τι να του πει. Ίσως να λυπάται. Τέλος, περνάει το μήνυμά του σε άλλους ανθρώπους με οπτική αναπηρία. Πρέπει να βγουν έξω στην κοινωνία. Να μη μένουν κλεισμένοι και όσοι τους φροντίζουν, να μη τους κρατάνε μέσα, αλλά να βρίσκουν τρόπους να κυκλοφορούν κι όχι να ντρέπονται και απλά να εκμεταλλεύονται μία αναπηρική σύνταξη. Η ζωή είναι όμορφη έξω. Έθεσε και την παράμετρο των τυφλόκωφων, μιας και ο ίδιος αντιμετωπίζει και τη σταδιακή κώφωση, αλλά αυτό το κρατήσαμε για μία επόμενη συζήτηση.

Η Νικολέτα μίλησε για τη λύπηση και τον οίκτο με τον οποίο τους αντιμετωπίζει ο κόσμος, αφού νομίζει ότι δεν μπορούν να κάνουν πράγματα. Όπως δηλώνει η ίδια, μόνο να οδηγήσουν δεν μπορούν. Την όρασή τους δεν έχουν, όχι το μυαλό τους. Στον καλλιτεχνικό χώρο που δραστηριοποιείται έτυχε κάποιες φορές να εκμεταλλευτούν την καλοσύνη της. Υπήρξε και περιστατικό που ήταν να τραγουδήσει και της ζήτησαν να βάλει σκούρα γυαλιά για να μη φαίνεται το μάτι της που είναι διαφορετικό και να μη τη λυπάται ο κόσμος και φύγει αντί να διασκεδάσει. Όμως, είναι αυτή που είναι και το αποδέχεται, παρόλο που την έχουν πληγώσει στο παρελθόν με ερωτήσεις που την έφεραν σε άβολη θέση για το πώς είναι έτσι τα μάτια της. Την έχουν κοροϊδέψει κιόλας κι όχι μόνο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Έχει δεχτεί και σχόλια μίσους, αλλά τώρα πλέον δε το βάζει κάτω.

Για τη σημασία ενός υποστηρικτικού οικογενειακού περιβάλλοντος κάνει λόγο και η Καθολική, τονίζοντας πως ό,τι έχουν καταφέρει τα δύο αδέρφια και πολλά ακόμα άτομα με οποιαδήποτε αναπηρία, το οφείλουν πρώτα απ' όλα στις οικογένειές τους, όπως και την επιτυχία τους στη μουσική, την οφείλουν στους δύο υπέροχους γονείς τους. Χωρίς υποστήριξη ένας άνθρωπος με αναπηρία το μόνο που κάνει είναι να μένει κλεισμένος στο σπίτι του. Οι γονείς δεν πρέπει να το βάζουν κάτω, αλλά να προσπαθούν και να είναι αισιόδοξοι. Οι ίδιοι μεγάλωσαν σε επαρχία και πιστεύει ότι δεν υπάρχει πιο δύσκολο πράγμα από το να μεγαλώσεις δύο παιδιά με αναπηρία στην επαρχία και να μην ξέρεις τι θα κάνουν

στο μέλλον, υπογραμμίζοντας ότι τότε δεν ήταν τα πράγματα όπως είναι τώρα που όλα είναι πιο εύκολα γενικά. Τα άτομα με αναπηρία πρέπει να παλεύουν, να διεκδικούν, να βγαίνουν από το σπίτι τους, να γνωρίζουν ανθρώπους που θα τους κάνουν να νιώθουν αυτό που νιώθει κι η ίδια γνωρίζοντας κι άλλους ανθρώπους με οπτική αναπηρία και πλέον πάνε μαζί όπου δεν πήγαινε παλιά. Η δύναμη είναι βασική.

Η Καθολική μίλησε για όσα έχει εντοπίσει ταξιδεύοντας. Ναι μεν στο εξωτερικό έχει δει μεγάλες διαφορές σε αρκετά πράγματα, αλλά ξεχωρίζει κάτι που το βρίσκει μόνο στην Ελλάδα. Είναι απίστευτη η προσοχή των συνοδών στο αεροδρόμιο, στο τρένο, στα καράβια, οπουδήποτε, και τα πόσα πράγματα μπορεί να κάνει με τη βοήθεια των ανθρώπων, αν τη ζητήσει. Στο αεροπλάνο ειδικά νιώθει σαν να έχει έναν άνθρωπο μαζί της πάντα. Τη συνοδεύουν για να μπει στο αεροπλάνο, μετά έρχεται άλλος όταν φτάνει στον προορισμό της μέχρι να βρει ταξί ή να την παραλάβουν οι δικοί της. Στην Ελλάδα υπάρχει έλλειμμα συγκριτικά με το πόσα πράγματα γίνονται για τα άτομα με οπτική αναπηρία σε άλλα κράτη, αλλά παρατηρεί ότι και εδώ εξελισσόμαστε.

Στη συνέχεια μας μίλησε για τον Δημήτρη τον αδελφό της, ο οποίος ασχολείται με την τεχνολογία. Έχει φτιάξει μόνος του μία εφαρμογή, την Demy Assistant, χωρίς να είναι προγραμματιστής κι αυτό τους κάνει ακόμη πιο περήφανους για όσα έχει καταφέρει και θα συνεχίσει να κάνει. Μόνος του με επιμονή και υπομονή, με διάβασμα την εποχή του κορωνοϊού, χωρίς να έχει σπουδάσει, έφτιαξε την εφαρμογή, η οποία αρχικά προοριζόταν για άτομα με οπτική αναπηρία, θέλοντας να βοηθήσει ανθρώπους που δεν ήξεραν να χρησιμοποιούν το κινητό τους. Έπειτα, την εξέλιξε τόσο πολύ που πλέον τη χρησιμοποιούν και άνθρωποι με εμπειρία στο κινητό και χωρίς να έχουν απαραίτητα οπτική αναπηρία, αλλά και όλοι ανεξαιρέτως, και οι αρτιμελείς. Μπορείς μέσω της εφαρμογής να κάνεις οτιδήποτε θέλεις με φωνητικές εντολές και έχει πάνω από εκατό δυνατότητες, όπως το να πάρεις τηλέφωνο, να στείλεις μήνυμα, να βγάλεις φωτογραφίες, να σου περιγράψει τον χώρο με ακρίβεια μέσω τεχνητής νοημοσύνης.

Η Νικολέτα με τον Νίκο από την Κύπρο και η Καθολική με τον Δημήτρη από τη Ρόδο συμμετείχαν στον Διεθνή Διαγωνισμό Τραγουδιού Ατόμων με Αναπηρία Όρασης που έγινε τον περασμένο Μάιο στο Βερολίνο, εκπροσωπώντας την Κύπρο και την Ελλάδα αντίστοιχα. Τα δύο κορίτσια μάς μίλησαν για την συμμετοχή τους. Για τη Νικολέτα ήταν μια υπέροχη και αξέχαστη εμπειρία που θα τους μείνει για όλη τους τη ζωή. Περάσαν όμορφες στιγμές αγωνίας και άγχους, αλλά άξιζε πάρα πολύ τον κόπο. Αξέχαστες ήταν οι στιγμές στο στούντιο, στα γυρίσματα του video clip, αλλά και κατά την αναμονή των αποτελεσμάτων εκείνο το βράδυ. Όταν το θυμάται, συγκινείται και εύχεται να ζήσει ξανά τέτοιες εμπειρίες. Η Κύπρος κατέλαβε τη δεύτερη θέση και η Ελλάδα την πρώτη. Για την ίδια και τον Νίκο ήταν μεγάλη έκπληξη. Νιώθει όμορφα για τη συνεργασία τους και είναι σίγουρη ότι θα υπάρξουν κι άλλες

στο μέλλον. Είναι χρόνια φίλοι και τον εκτιμά ιδιαίτερα. Μαζί τους ήταν και ο καθηγητής τους, Χρήστος Ιακώβου, που έγραψε τη μουσική κι έκανε την ενορχήστρωση στους στίχους του Παναγιώτη Πέτσα, που έγραψε την «Πυξίδα». Εκ μέρους και του Νίκου ευχαριστούν και τους δύο πάρα πολύ και εύχονται να τους έχει ο Θεός πάντα καλά.

Μαγεία αντίστοιχα ήταν και για την Καθολική ο διαγωνισμός τραγουδιού, ο οποίος γίνεται κάθε δύο χρόνια στο Βερολίνο. Ήταν ένα όνειρο που είχαν με τον αδελφό της. Μας περιέγραψε τη διαδικασία της συμμετοχής με πρώτη φάση τον ελληνικό διαγωνισμό, στον οποίον το κοινό έπρεπε να ψηφίσει ανάμεσα στο δικό τους κι άλλο ένα τραγούδι. Το «Θα τραγουδάω όσο ζω» πέρασε πρώτο με ποσοστό 67,3% κι έπειτα ήρθε η εκπροσώπηση της Ελλάδας στο Βερολίνο με συνολικά 25 διαγωνιζόμενες χώρες. Ταξίδεψαν με τη μητέρα τους και αγαπημένους φίλους. Ακόμη δε μπορούν να το πιστέψουν. Ούτε στα πιο τρελά τους όνειρα δε θα μπορούσαν να φανταστούν ότι θα παίρνανε την πρώτη θέση. Θέλανε το τραγούδι τους να πάρει μια διάκριση, αλλά η πρωτιά ήταν πολύ δύσκολη γιατί οι χώρες ήταν πολλές και μεγάλες. Ήταν κάτι ακατόρθωτο, αλλά χάρη στην αγάπη και τη στήριξη του κόσμου, όχι μόνο από την Ελλάδα, τα καταφέρανε με ένα αισιόδοξο τραγούδι που έγραψε η ίδια τους στίχους και τη μουσική και ο Δημήτρης έκανε την ενορχήστρωση, τα φωνητικά και το ραπ μέρος. Είναι ένα κομμάτι της ψυχής τους και είναι πολύ χαρούμενοι. Θα το θυμούνται πάντα όπως και οι υπόλοιποι συμμετέχοντες στον διαγωνισμό, πόσο μάλλον η Ελλάδα και η Κύπρος που πήραν τις δύο πρώτες θέσεις. Είναι τέτοια η μουσική στο συγκεκριμένο τραγούδι που αρέσει, ακόμα κι αν κάποιος δεν ξέρει τον στίχο, αν και ήταν μεταφρασμένοι. Η Καθολική ήθελε να είναι ένα χαρούμενο, χορευτικό τραγούδι με αισιόδοξο στίχο. Ήθελε να περάσει ένα μήνυμα μέσα από τη δύναμη της αγάπης, τα πόσα πράγματα μπορεί να κάνει η αγάπη, πόσο μαγικό είναι να χαμογελάς και ότι τα χρόνια περνάνε γρήγορα.

5. Σύνοψη ευρημάτων

Η παρούσα ανάλυση υιοθετεί ως θεωρητικό φακό το «Κοινωνικό Μοντέλο της Αναπηρίας», το οποίο υποστηρίζει ότι η αναπηρία δεν αποτελεί μια ατομική, ιατρική ανεπάρκεια, αλλά κατασκευάζεται από τα εμπόδια που η ίδια η κοινωνία ορθώνει. Η κοινωνική ένταξη των ατόμων με οπτική αναπηρία δεν είναι ζήτημα ατομικής προσαρμογής, αλλά το σύνθετο αποτέλεσμα της διαρκούς αλληλεπίδρασης του ατόμου με το δομημένο, θεσμικό και κοινωνικό του περιβάλλον. Η κωδικοποίηση των κυριότερων ευρημάτων της ποιοτικής έρευνας παρέχει δεδομένα τα οποία σκιαγραφούν το πολύπλοκο πλέγμα εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με οπτική αναπηρία στην Ελλάδα και την Κύπρο, καταδεικνύουν το βαθύ χάσμα που εξακολουθεί να υφίσταται μεταξύ της νομοθετικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων και της σκληρής πραγματικότητας του καθημερινού αποκλεισμού, και ομαδοποιούνται σε τέσσερις βασικούς πυλώνες περιορισμού της αυτονομίας και της ισότιμης ένταξης: α) τις ανεπαρκείς φυσικές υποδομές, β) την έλλειψη δομών εκπαίδευσης-κοινωνικοποίησης, γ) την προβληματική λειτουργία των θεσμών, και δ) τις βαθιά ριζωμένες αρνητικές κοινωνικές αντιλήψεις και συμπεριφορές.

5.1 Πυλώνες αποκλεισμού

α) *Ανεπαρκείς φυσικές υποδομές*: Η αυτόνομη μετακίνηση αναδείχθηκε ως το κεντρικό και πιο διαρθρωτικό υλικό εμπόδιο για την κοινωνική συμμετοχή. Οι αφηγήσεις των συμμετεχόντων τεκμηριώνουν μια συνθήκη διάχυτης ανασφάλειας και κινδύνου στον δημόσιο χώρο, η οποία προκαλείται από την ανεπάρκεια των υποδομών. Ο Νίκος και ο Διονύσης καταγγέλλουν ότι οι ειδικοί οδηγοί όδευσης διακόπτονται απότομα από φυσικά ή τεχνητά εμπόδια, όπως δέντρα, κολώνες και τραπεζοκαθίσματα καφετεριών ή, πέραν από κάθε λογική, οδηγούν σε τοίχους και αδιέξοδα. Έτσι, αντί για πυξίδες ασφαλείας, καταλήγουν σε εχθρούς των λευκών μπαστουινών. Η αδιαφορία για τη συντήρηση και επισκευή του κοινόχρηστου χώρου, όπως π.χ. το κλάδεμα δέντρων, η σχεδόν παντελής έλλειψη ηχητικών φαναριών και η συστηματική κατάληψη των πεζοδρομίων από παράνομα σταθμευμένα οχήματα, καλλωπιστικά φυτά των παρακείμενων σπιτιών ή τραπεζοκαθίσματα καθιστούν τη μετακίνηση στην πόλη επικίνδυνη αποστολή.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι παρ' όλο που η προσβασιμότητα είναι υποχρεωτική σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες και το δημόσιο προκηρύσσει ξεχωριστές θέσεις για άτομα με αναπηρίες, απασχολώντας, μάλιστα, εργαζόμενους με κινητικά ή οπτικά προβλήματα, η πραγματική προσβασιμότητα δεν έχει διασφαλιστεί. Πολλά δημόσια κτήρια εξακολουθούν να μη διαθέτουν ράμπες, ανελκυστήρες και άλλες βασικές υποδομές προσβασιμότητας.

Ηχητικά φανάρια και ηχητικές αναγγελίες στις στάσεις και εντός των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς (ΜΜΜ) αποτελούν τη σπάνια εξαίρεση.. Η αποσπασματική και μη δικτυωμένη φύση αυτών των παρεμβάσεων τις καθιστά πρακτικά ανενεργές, αφού δεν εξασφαλίζουν μια ολοκληρωμένη και ασφαλή διαδρομή.

β) *Έλλειψη δομών εκπαίδευσης και κοινωνικοποίησης*: Το δικαίωμα στην εκμάθηση δεξιοτήτων αυτονομίας (από βασικές λειτουργίες της καθημερινής επιβίωσης, όπως το ντύσιμο, το μαγείρεμα και ξύρισμα, μέχρι τη χρήση του λευκού μπαστουινού, τη γραφή Braille κ.ά.) εξαρτάται δυστυχώς από τον τόπο κατοικίας. Η έρευνα αποκαλύπτει ότι η Ελλάδα δημιουργεί περιοχές και πολίτες δύο ταχυτήτων. Η Καθολική στη Ρόδο δεν έχει πρόσβαση σε εκμάθηση Braille, ενώ ο Διονύσης αναγκάζεται να ταξιδεύει από την Πρέβεζα στη Θεσσαλονίκη για να διδαχθεί κινητικότητα, καθώς στην Ήπειρο δεν υπάρχει καμμία κρατική δομή. Οι ελλείψεις αυτές επιβαρύνονται από γραφειοκρατικά εμπόδια, όπως το αυστηρό ηλικιακό όριο για την πρόσβαση σε εκπαίδευση κινητικότητας, παρ' όλο που υπάρχουν άνθρωποι όπως ο Διονύσης, που έχασε την όρασή του στα 38, αποκλείοντάς τους από την απόκτηση θεμελιωδών δεξιοτήτων αυτονομίας.

Αντίθετα, η Κύπρος παρουσιάζει ένα πιο κεντρικά οργανωμένο σύστημα, παρέχοντας

πρόσβαση σε εκπαίδευση δεξιοτήτων ακόμη και σε ενήλικες που επιθυμούν να μάθουν νέες διαδρομές, όπως στην περίπτωση του Νίκου, που μεγάλωσε κοντά στη Σχολή Τυφλών στη Λευκωσία και δείχνει πώς η ύπαρξη οργανωμένων δομών λειτουργεί ως καταλύτης για την ομαλή ένταξη και την ανάπτυξη δεξιοτήτων.

Η Καθολική υπογράμμισε ότι αυτό που της λείπει στη Ρόδο είναι μια δομή, ένας χώρος για ανθρώπους με οπτική αναπηρία, όπως ο Φάρος στην Αθήνα, όπου θα μπορούσαν να βρουν φίλους, να πιούν έναν καφέ και να κάνουν δραστηριότητες. Προσπαθούν να εντοπίσουν ανθρώπους με το ίδιο πρόβλημα για να κάνουν παρέα και να περνάνε ευχάριστα.

Τόσο η Καθολική όσο και ο Διονύσης έστειλαν το μήνυμα ότι τα άτομα με οπτική αναπηρία πρέπει να βγουν έξω στην κοινωνία, να παλεύουν και να διεκδικούν, αντί να μένουν κλεισμένα στο σπίτι τους. Η Καθολική πιστεύει ότι πρέπει να τους βλέπει ο υπόλοιπος κόσμος για να γνωρίσει τι χρειάζονται, αλλά, όπως υπογραμμίζει ο Διονύσης, χωρίς υποστήριξη, ένα άτομο με αναπηρία μένει κλεισμένο στο σπίτι του. Ενδεικτικό της ανάγκης για κοινωνικοποίηση και συμμετοχή, είναι η δήλωση του Διονύση, ότι θα άλλαζε ακόμη και τόπο κατοικίας για μία πιο φιλική και προσβάσιμη περιοχή, πιστεύοντας ότι έτσι θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένας καλός κοινωνικός κύκλος με άλλους ανθρώπους με οπτική αναπηρία.

γ) *Προβληματική λειτουργία των θεσμών*: Η επαφή με το κράτος και τις υπηρεσίες χαρακτηρίζεται από γραφειοκρατική καχυποψία και έλλειψη εξειδίκευσης, που προσβάλλουν την αξιοπρέπεια του πολίτη. Η εξυπηρέτηση των πολιτών δεν διέπεται από τυποποιημένες διαδικασίες, αλλά εξαρτάται από την «ευαισθησία, την άγνοια ή την προκατάληψη του εκάστοτε δημοσίου υπαλλήλου». Πρακτικές που παραβιάζουν ευθέως την αυτονομία, όπως η απαίτηση για παρουσία μαρτύρων κατά την υπογραφή εγγράφων στην Ελλάδα, υπογραμμίζουν τη θεσμική παθογένεια. Ο Νίκος από την Κύπρο, όπου η πρακτική αυτή δεν υφίσταται, την απορρίπτει κατηγορηματικά: «Το θεωρεί παραβίαση της ιδιωτικότητας του ατόμου. Αν κάποιος τυφλός... θέλει να προχωρήσει σε κάποια πράξη, δε χρειάζεται να το ξέρει κανένας άλλος...».

Παράλληλα, ενώ η ψηφιακοποίηση των υπηρεσιών αναγνωρίζεται ως θετικό βήμα που μπορεί να ενισχύσει την ανεξαρτησία, η εφαρμογή της παραμένει αποσπασματική και συχνά προβληματική, με πολλές κυβερνητικές ιστοσελίδες και εφαρμογές να μην είναι πλήρως προσβάσιμες.

Αυτές οι θεσμικές αποτυχίες δεν υφίστανται σε κενό, αλλά ενισχύονται και νομιμοποιούνται από ένα ευρύτερο κοινωνικό κλίμα προκατάληψης, δημιουργώντας το τέταρτο και ίσως πιο σημαντικό εμπόδιο για την ένταξη και την παθητική αντιμετώπιση της αναπηρίας.

δ) *Βαθιά ριζωμένες αρνητικές κοινωνικές αντιλήψεις*: Πέρα από τα τεχνικά εμπόδια, οι κοινωνικές αντιλήψεις αποτελούν τον πιο δυσδιάκριτο, αλλά ισχυρό μηχανισμό περιθωριοποίησης. Συμπεριφορές που πηγάζουν από λύπη, οίκτο ή άγνοια, όπως η άρνηση υπαλλήλων να απευθυνθούν απευθείας στο άτομο με αναπηρία αλλά στον συνοδό του, καταστρέφουν την αυτοεκτίμηση και ενισχύουν την περιθωριοποίηση. Η Νικολέτα, για

παράδειγμα, αναφέρει περιστατικά διακρίσεων στον καλλιτεχνικό χώρο, όπου της ζητήθηκε να κρύψει την αναπηρία της, αλλά και εκδηλώσεων μίσους στα κοινωνικά δίκτυα. Στις κλειστές κοινωνίες της επαρχίας, η αναπηρία εξακολουθεί να βιώνεται ακόμη πιο έντονα ως στίγμα. Όπως περιγράφει ο Διονύσης, ο φόβος του στιγματισμού μπορεί να οδηγήσει σε ακραίες πράξεις όπως περιπτώσεις όπου οι γονείς απομάκρυναν τα παιδιά τους από το τοπικό περιβάλλον, τα «έκρυβαν» ουσιαστικά στο σπίτι, επειδή «ντρέπονταν [...] και δεν ήθελαν να γίνουν ρεζίλι στον περίγυρο του χωριού τους». Συνεπώς, η ίδια η οικογένεια μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός εγκλεισμού, «σκλαβώνοντας» τα άτομα στο σπίτι για να αποφύγουν το κοινωνικό σχόλιο.

Περαιτέρω, ακόμη και στις περιπτώσεις που η κοινωνία δείχνει ευαίσθητη και συμπεριληπτική, στην πράξη λείπει ο σεβασμός, όπως υπογραμμίζει η Καθολική, φέρνοντας ως παράδειγμα τα κατελιμμένα πεζοδρόμια. Η κοινωνική συμπεριφορά συχνά περιορίζεται σε φραστική συμπάθεια, αλλά στην πράξη (παρκάρισμα, εμπόδια) αδιαφορεί για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.

Η ποιότητα ζωής των συμμετεχόντων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητά τους να συμμετέχουν ενεργά, με την έλλειψη δομών και το κοινωνικό στίγμα (ιδίως στην περιφέρεια) να αποτελούν τους βασικούς ανασταλτικούς παράγοντες στην εύρεση φίλων και ομοιοπαθώντων. Ενδεικτική της κοινωνικής αντίληψης είναι και η διάχυτη αμηχανία που εκδηλώνεται στην κοινωνική αλληλεπίδραση, όπως η περίπτωση που περιγράφει ο Διονύσης όταν γνωστοί του τον συναντούν σε καφετέριες και μπορεί να μην του μιλήσουν καθόλου, ίσως επειδή «δεν έχουν τι να του πουν» ή επειδή «λυπούνται». Στον αντίποδα, η εικόνα ενός τυφλού που κινείται αυτόνομα αντιμετωπίζεται συχνά ως αξιοθέατο ή εξαίρεση και η αυτονομία, αντί να είναι ο κανόνας, εκλαμβάνεται ως άθλος που προκαλεί έκπληξη, όπως στην κυρία στην Άρτα που θαύμασε τον Διονύση επειδή περπατούσε μόνος του και του ομολόγησε ότι «δεν έχει δει κανέναν άλλον να κυκλοφορεί με μπαστούνι», επιβεβαιώνοντας την απουσία των ατόμων με αναπηρία από τον δημόσιο χώρο.

5.2 Θετικές Διαστάσεις και Μηχανισμοί Ανθεκτικότητας

Παρά τα σημαντικά και πολυπαραγοντικά εμπόδια, η έρευνα αναδεικνύει, επίσης παράγοντες που προάγουν την ευεξία, την αυτονομία και την κοινωνική ένταξη. Οι μηχανισμοί αυτοί, είτε τεχνολογικοί είτε κοινωνικοί, λειτουργούν συχνά αντισταθμιστικά στα κενά της κρατικής μέριμνας και της διάχυτης κοινωνικής αμηχανίας και υποκρισίας.

- Η τεχνολογία ως μηχανισμός αυτονομίας: Οι τεχνολογικές λύσεις, όπως οι αναγνώστες οθόνης και οι ψηφιακές συναλλαγές, αποτελούν θεμελιώδη εργαλεία για την ανεξάρτητη διαβίωση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η τεχνολογία δεν χρησιμοποιείται απλώς, αλλά δημιουργείται ως απάντηση στη συστημική αμέλεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί

η εφαρμογή Demy Assistant, που δημιουργήσε ο Δημήτρης, για να καλύψει κενά προσβασιμότητας, αποδεικνύοντας πως η καινοτομία που πηγάζει από την κοινότητα ενισχύει την αυτονομία.

- Η δύναμη της κοινότητας και της καλλιτεχνικής έκφρασης: Η συμμετοχή σε συλλόγους, κοινότητες και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, όπως η μουσική και το σκάκι, λειτουργεί ως ισχυρός πυρήνας κοινωνικοποίησης, αλληλοϋποστήριξης και ενδυνάμωσης. Κορυφαίο παράδειγμα αποτελεί η επιτυχία σε διεθνή διαγωνισμό τραγουδιού, όπου η αποστολή της Ελλάδας (η Καθολική και ο αδελφός της, Δημήτρης) κατέλαβε την πρώτη θέση και η αποστολή της Κύπρου (η Νικολέτα και ο Νίκος) τη δεύτερη, αποδεικνύοντας τη δύναμη της καλλιτεχνικής έκφρασης ως μέσου ορατότητας και κοινωνικής αναγνώρισης.
- Το υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον: Ο ρόλος της οικογένειας αναδείχθηκε ως θεμελιώδης πυλώνας υποστήριξης. Όπως τόνισε εμφατικά η Καθολική, ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την αυτονομία, την προσπάθεια και τη διεκδίκηση είναι καθοριστικό για την ανάπτυξη και την κοινωνική ένταξη ενός ατόμου με αναπηρία, ειδικά σε συνθήκες απουσίας επαρκών κρατικών δομών.
- Προσωπική ανθεκτικότητα και διεκδίκηση: Πέρα από τους εξωτερικούς παράγοντες, η έρευνα καταγράφει την ισχυρή εσωτερική δύναμη και την αποφασιστικότητα των ίδιων των συμμετεχόντων. Η συνειδητή απόφαση να βγαίνουν από το σπίτι, να διεκδικούν τα δικαιώματά τους, να χρησιμοποιούν το λευκό μπαστούνι και να αυξάνουν την ορατότητά τους στην κοινωνία αποτελεί την ύψιστη πράξη αντίστασης στον αποκλεισμό.

6. Συμπέρασμα

Τα ευρήματα της έρευνάς μας, μάς οδηγούν στο αβίαστο συμπέρασμα ότι όλα τα παραπάνω εμπόδια λειτουργούν αθροιστικά ως ανασταλτικοί παράγοντες της αυτονομίας, της αυτοεξυπηρέτησης και, κατ' επέκταση, της ισότιμης συμμετοχής στην επαγγελματική και κοινωνική ζωή. Οι προσβάσιμες φυσικές υποδομές αποτελούν την υλική προϋπόθεση για την ασφάλεια και την παρουσία των ατόμων με οπτική αναπηρία στον δημόσιο χώρο. Όταν ο σχεδιασμός του αστικού περιβάλλοντος αγνοεί τις ανάγκες τους, η καθημερινή μετακίνηση παύει να είναι δικαίωμα και μετατρέπεται σε μια διαρκή, επικίνδυνη και ψυχοφθόρα δοκιμασία, καθιστώντας τις υποδομές το πιο απτό σύμπτωμα του χάσματος μεταξύ πολιτικής και πράξης.

Η αποσπασματικότητα των παρεμβάσεων αποτυπώνεται εύγλωττα στην αφήγηση του Διονύση από την Ήπειρο, ο οποίος, αν και εντοπίζει ηχητικά φανάρια σε μερικά κεντρικά σημεία των Ιωαννίνων, θέτει το κρίσιμο ερώτημα: «Ένας τυφλός δεν κινείται μόνο σε μία περιοχή [...]. Αν υποθέσουμε ότι πρέπει να πάει σε ένα νοσοκομείο, δηλαδή η μετακίνησή του είναι αναγκαία, πώς θα πάει;». Η τοποθέτηση αυτή αποκαλύπτει τη θεμελιώδη αποτυχία του σχεδιασμού: οι παρεμβάσεις δεν συγκροτούν ένα συνεχές και ασφαλές δίκτυο, αλλά

παραμένουν μεμονωμένες «νησίδες» προσβασιμότητας σε έναν ωκεανό αποκλεισμού. Τα φυσικά αυτά εμπόδια δεν είναι απλώς τεχνικές αβλεψίες, αλλά η ορατή εκδήλωση μιας βαθύτερης θεσμικής αδράνειας.

Αυτό το έλλειμμα υποδομών δημιουργεί μια συνθήκη αναγκαστικής εξάρτησης, η οποία επιτείνεται από την έλλειψη εξειδικευμένων εκπαιδευτικών δομών. Ο ρόλος των Σχολών Τυφλών και η πρόσβαση σε συστηματική κατάρτιση (δεξιότητες, κινητικότητα, Braille) είναι αδιαπραγμάτευτος, καθώς οι δομές αυτές λειτουργούν ως κέντρα ενδυνάμωσης και κοινωνικοποίησης. Η απουσία τους συνιστά μια θεμελιώδη αποτυχία της πολιτείας να παρέχει τα εργαλεία για μια ζωή με λιγότερη εξάρτηση, αν και οι σημειακές βελτιώσεις σε τοπικό επίπεδο, όπως η εγκατάσταση ηχητικών αναγγελιών στα λεωφορεία της Ρόδου, δείχνουν ότι η τοπική δράση μπορεί να φέρει απτά αποτελέσματα.

Οι κοινωνικές στάσεις και οι καθημερινές αλληλεπιδράσεις αποτελούν έναν εξίσου ισχυρό παράγοντα αποκλεισμού με τα υλικά εμπόδια. Εδώ εκδηλώνεται η «κοινωνική κατασκευή της αναπηρίας», όπου οι φραγμοί που θέτει η κοινωνία είναι εξίσου περιοριστικοί με οποιαδήποτε λειτουργική διαφορά. Ο οίκτος, το στίγμα και η αμφισβήτηση των ικανοτήτων διαμορφώνουν ένα ψυχοκοινωνικό κλίμα που υπονομεύει την αυτοεκτίμηση. Η Νικολέτα, όταν της ζητήθηκε να κρύψει τα μάτια της για να «μην τη λυπάται ο κόσμος», απάντησε με την τέχνη της, διεκδικώντας να τη βλέπουν για το ταλέντο της και όχι για την αναπηρία της. Η φράση της «την όρασή τους δεν έχουν, όχι το μυαλό τους», εκφράζει απόλυτα το καθολικό αίτημα για ισότιμη αντιμετώπιση και σεβασμό.

Συνοψίζοντας, η έρευνα δείχνει ότι η κοινωνική ένταξη των ατόμων με οπτική αναπηρία διαμορφώνεται από την τομή των τεσσάρων πυλώνων που αναλύθηκαν: των φυσικών υποδομών, των εκπαιδευτικών δομών, των θεσμικών πρακτικών και των κοινωνικών στάσεων. Αυτοί οι παράγοντες συνθέτουν ένα σύνθετο πλέγμα αποκλεισμού, το οποίο οι νόμοι από μόνοι τους αδυνατούν να άρουν. Το χάσμα ανάμεσα στη θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων και τη βιωμένη πραγματικότητα της περιθωριοποίησης και της εξάρτησης παραμένει η κεντρική πρόκληση.

6. Προτάσεις πολιτικής

Η παρούσα ανασκόπηση δείχνει ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Κύπρος διαθέτουν ένα εκτεταμένο θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Ωστόσο, οι συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις επιβεβαίωσαν ότι το βασικό πρόβλημα δεν είναι η απουσία νόμων, αλλά η επιχειρησιακή αδυναμία της πολιτείας να τους επιβάλλει, με αποτέλεσμα να υπάρχει ένα σοβαρό χάσμα μεταξύ νομοθεσίας και πράξης.

Οι ακόλουθες προτάσεις πολιτικής, που προκύπτουν από τις εμπειρίες των ατόμων με οπτική αναπηρία, στοχεύουν ακριβώς στη γεφύρωση αυτού του χάσματος, προτείνοντας συγκεκριμένα μέτρα για την προσβασιμότητα και την ένταξη που αφορούν την κουλτούρα, τη λειτουργία των υπηρεσιών και την τεχνολογική υποστήριξη, πέραν των βασικών νομικών απαιτήσεων (όπως η απλή κύρωση συνθηκών ή η υιοθέτηση προτύπων WCAG).

- **Υλοποίηση δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης:** Εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης που θα απευθύνονται τόσο στους πολίτες και θα καλλιεργούν συμπεριληπτικές και ενσυναισθητικές στάσεις, αλλά και τον εθελοντισμό για συμμετοχή σε τοπικές πρωτοβουλίες, όσο και στα άτομα με οπτική αναπηρία, προτρέποντάς τα να κοινωνικοποιούνται και να αντιμετωπίζουν ενεργητικά τις προκλήσεις της καθημερινότητάς τους.
- **Θεσμική και οικονομική ενίσχυση συλλογικών φορέων:** Χρηματοδότηση κοινοτήτων, συλλόγων και πολιτιστικών ομάδων ως πυρήνων κοινωνικής ένταξης. Παροχή διευκολύνσεων (όπως παραχώρηση χώρων και διάθεση εκπαιδευτικού προσωπικού) για τη δημιουργία τοπικών δικτύων αλληλοϋποστήριξης και την προώθηση του εθελοντισμού μεταξύ βλέπόντων και μη.
- **Σύσταση κινητών διεπιστημονικών κλιμακίων:** Δημιουργία ομάδων (εκπαιδευτές κινητικότητας, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί) για την περιοδική κάλυψη της επαρχίας και των νησιών. Η εκπαίδευση στη χρήση λευκού μπαστουниού και στη γραφή Braille προτείνεται να γίνεται κατ' οίκον ή στην κοινότητα, εξαλείφοντας την ανάγκη δαπανηρών μετακινήσεων στα αστικά κέντρα και το κόστος ίδρυσης μόνιμων δομών.
- **Ίδρυση Ανεξάρτητου Φορέα Ελέγχου και Εποπτείας:** Δημιουργία ελεγκτικού μηχανισμού με κυρωτικές αρμοδιότητες, υπεύθυνου για την τήρηση της νομοθεσίας περί δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και τον έλεγχο των υποχρεώσεων του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα.
- **Εξορθολογισμός και αυστηροποίηση του πλαισίου χρηματοδότησης:** Υποχρεωτική εξειδίκευση των προγραμμάτων κατάρτισης και απασχόλησης ιδιωτικών δομών ανά είδος αναπηρίας, συνοδευόμενη από εντατικούς ελέγχους για τη διασφάλιση της αποδοτικής διαχείρισης των πόρων.
- **Υποχρεωτική επιμόρφωση δημοσίων υπαλλήλων:** Κατάρτιση ανάλογα με το είδος της αναπηρίας και, στην προκειμένη περίπτωση, με έμφαση στην εξοικείωση με το λευκό μπαστούνι και την παροχή υπηρεσιών με βάση πρωτόκολλα ορθής και ισότιμης εξυπηρέτησης.
- **Ολιστικός ανασχεδιασμός της εμπειρίας εξυπηρέτησης στη Δημόσια Διοίκηση:** Εκσυγχρονισμός των κτιριακών υποδομών με εγκατάσταση σήμανσης Braille και εσωτερικών οδηγιών όδευσης (διαγράμμιση με κουκκίδες). Παράλληλα, διασφάλιση της πλήρους προσβασιμότητας των κρατικών ιστοσελίδων, ενσωματώνοντας τις προτάσεις των ίδιων των χρηστών για μια διοίκηση λειτουργική και χωρίς αποκλεισμούς.
- **Εισαγωγή βιωματικών εκπαιδευτικών δράσεων στα σχολεία:** Προγράμματα ενημέρωσης για την τυφλότητα, την αυτόνομη μετακίνηση και το λευκό μπαστούνι, με

στόχο την καλλιέργεια σεβασμού, ανθρωπιάς και συμπεριληπτικής κουλτούρας από μικρή ηλικία.

- **Θεσμοθέτηση Ελέγχου Προσβασιμότητας στα Δημόσια Έργα:** Υποχρεωτική παραλαβή κάθε έργου ανάπλασης ή υποδομής κατόπιν πιστοποίησης από διαπιστευμένο ελεγκτή προσβασιμότητας.
- **Παροχή οικονομικών κινήτρων για την εργασία:** Επιδότηση εργοδοτικών εισφορών ή φορολογικές ελαφρύνσεις για επιχειρήσεις που προσλαμβάνουν άτομα με αναπηρία.
- **Στοχευμένες προκηρύξεις θέσεων στο δημόσιο:** Δέσμευση θέσεων για άτομα με αναπηρία σε αντικείμενα που συνάδουν με τις δεξιότητές τους (π.χ. θέσεις τηλεφωνητών για άτομα με οπτική αναπηρία), διασφαλίζοντας την ουσιαστική και αξιοπρεπή επαγγελματική αποκατάσταση.
- **Θέσπιση κρατικών προγραμμάτων επιχορήγησης για την τεχνολογική ενδυνάμωση:** Χρηματοδότηση για την ανάπτυξη εθνικών ψηφιακών εφαρμογών προσβασιμότητας (π.χ. πλοήγησης και πληροφόρησης) και επιδότηση για την προμήθεια εξειδικευμένου τεχνολογικού εξοπλισμού και λογισμικού υποβοήθησης (assistive technology) για άτομα με οπτική αναπηρία.

7. Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεραπετρίτης, Γ. (2021) *Ετήσια Έκθεση Πορείας Υλοποίησης Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία*. Αθήνα: Προεδρία της Κυβέρνησης.
- Ίσαρη, Φ. και Πουρκός, Μ. (2015) *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας: Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2017) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Κυπριακή Συνομοσπονδία Οργανώσεων Αναπήρων (ΚΥ.Σ.Ο.Α.) (2025) *Υπόμνημα με Εισηγήσεις επί του Νομοσχεδίου για την Κοινωνική Συμμετοχή και Ανεξάρτητη Διαβίωση*. Λευκωσία: Ηλεκτρονική Διαβούλευση Κυπριακής Δημοκρατίας. Διαθέσιμο στο: <http://e-consultation.gov.cy> [Πρόσβαση: Δεκέμβριος 2025].
- Παγκύπρια Οργάνωση Τυφλών (2022) *Ετήσια Έκθεση*. Λευκωσία: ΠΟΤ.
- Πουρκός, Μ. και Δαφέρμος, Μ. (2010) *Ποιοτική Έρευνα στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση: Επιστημολογικά, Μεθοδολογικά και Ηθικά Ζητήματα*. Αθήνα: Τόπος.
- Συνήγορος του Πολίτη (2024) *Ειδική Έκθεση: Δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες*. Αθήνα: Ανεξάρτητη Αρχή Συνήγορος του Πολίτη.

Ξενόγλωσση

- Barnes, C. and Mercer, G. (2005) 'Disability, Work, and Welfare: Challenging the Social Exclusion of Disabled People', *Work, Employment and Society*, 19(3), pp. 527–545.

- Barnes, C. and Mercer, G. (2010) *Exploring Disability*. 2nd edn. Cambridge: Polity Press.
- Bekele, T. and Ago, F. (2022) *Sample Size for Interview in Qualitative Research in Social Sciences*.
- Bourne, R. et al. (2021) 'Trends in prevalence of blindness and distance and near vision impairment over 30 years: an analysis for the Global Burden of Disease Study', *The Lancet Global Health*, 9(2), pp. 130-143.
- Brinkmann, S. (2013) *Qualitative Interviewing*. Oxford: Oxford University Press.
- Flick, U. (2014) *An Introduction to Qualitative Research*. 5th edn. London: Sage Publications.
- Golledge, R.G. (1993) 'Geography and the Disabled: A Survey with Special Reference to Vision Impaired and Blind Populations', *Transactions of the Institute of British Geographers*, 18(1), pp. 63-85.
- Imrie, R. and Hall, P. (2001) *Inclusive Design: Designing and Developing Accessible Environments*. London: Spon Press.
- Lazar, J., Goldstein, D.F. and Taylor, A. (2015) *Ensuring Digital Accessibility through Process and Policy*. Waltham, MA: Morgan Kaufmann.
- Oliver, M. (2013) 'The Social Model of Disability: Thirty Years On', *Disability & Society*, 28(7), pp. 1024-1026.
- RNIB (2017) *My Voice: The realities of life for blind and partially sighted people*. London: Royal National Institute of Blind People.
- Robson, C. (2010) *Real World Research*. 3rd edn. Chichester: John Wiley & Sons.
- Shakespeare, T. (2018) *Disability: The Basics*. London: Routledge.
- United Nations (2006) *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York: United Nations.
- United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2024) *Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Cyprus*. Geneva: United Nations.
- World Health Organization (WHO) (2023) *Vision Impairment and Blindness*. Available at: <https://www.who.int> [Accessed: December 2025].

8. Παράρτημα

Το τραγούδι της Κύπρου για τον Διεθνή Διαγωνισμό Τραγουδιού Ατόμων με Αναπηρία Όρασης, Βερολίνο 2025

«Πυξίδα»

Στίχοι: Παναγιώτης Πέτσας

Μουσική: Χρίστος Ιακώβου

Ερμηνεία: Νικολέττα Λειβαδιώτη και Νίκος Δημητρίου

Σκηνοθεσία: Ελένη Καούλ

Κινηματογράφηση: Ανδρέας Δημητρίου.

<https://www.youtube.com/watch?v=3Y8ZBSQQv5E>

Πυξίδα - International Low-Vision Song Contest 2025

Το τραγούδι της Ελλάδας για τον Διεθνή Διαγωνισμό Τραγουδιού Ατόμων με Αναπηρία Όρασης, Βερολίνο 2025

«Θα τραγουδάω όσο ζω»

Στίχοι, μουσική: Καθολική Θαρρενού

Ενορχήστρωση, φωνητικά: Δημήτρης Θαρρενός

https://www.youtube.com/watch?v=Z3n_HI37pW4

«Θα Τραγουδάω Όσο Ζω» - Καθολική Θαρρενού & Δημήτρης Θαρρενός